

**Hvilken rolle bør urbefolkningenes rettigheter spille
ved utformingen av REDD- mekanismen under
Klimakonvensjonen?**

Kandidatnummer: 715

Leveringsfrist: 25.04.2009

Til sammen 17907 ord

24.04.2009

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Problemstilling.....	1
2	AVSKOGING I CLIMATE CHANGE REGIME.....	3
2.1	Utelatt så langt.....	3
2.2	REDD	4
3	URBEFOLKNINGENS RETTIGHETER OG REDD- RISIKOER OG MULIGHETER.....	7
3.1	Innledning.....	7
3.2	Urbefolkningenes rettigheter til og i skogen.....	8
3.2.1	Grunnleggende rettigheter.....	8
3.2.2	Risikoer vedrørende tradisjonelt land, territorier og ressurser.....	8
3.2.3	Hvordan påvirkes bruksretten?.....	12
3.2.4	Kulturrettigheter.....	13
3.3	Urbefolkningenes rett til representasjon og inkludering.....	14
3.3.1	Retten til «Free, Prior and Informed Consent».....	14
3.4	Muligheter.....	14
3.5	Urbefolkningenes rettigheter hittil i forhandlingene under Klimakonvensjonen.....	15
4	RETTLIG RAMME FOR URBEFOLKNINGENS RETTIGHETER.....	17
4.1	ILO.....	17
4.2	UNDRIP.....	17
4.3	Konvensjonen om bevaring av biologisk mangfold (CBD).....	18
4.4	Retten til tradisjonelle områder, territorier og ressurser.....	18
4.4.1	Retten i internasjonale og regionale instrumenter og organisasjoner.....	19
4.4.2	Hva innebærer retten?.....	29
4.5	Rett ved relokalisering.....	32
4.5.1	Teksten i de to instrumentene.....	32
4.6	Retten til Free Prior and Informed Consent	34
4.6.1	Hva innebærer «free, prior and informed consent»?.....	34
4.6.2	FPICs nåværende plass i internasjonal rett.....	35
4.6.3	FPIC og REDD	37
4.7	Rett til å bevare kulturen, TFRK.....	38
4.7.1	Internasjonale bestemmelser.....	38

4.8 Rettighetenes status- sedvane?	40
4.9 Rekkevidden av konvensjonene	44
4.10 Pliktsubjekter for rettighetene i REDD	45
4.11 Oppsummering	46
<u>5 SAMMENLIGNING AV IVARETAGELSEN AV URBEFOLKNINGENES RETTIGHETER I EKSISTERENDE REDD-FOND</u>	<u>48</u>
5.1 UN REDD Programme	48
5.2 FCPF	49
5.3 Congo Basin Fund (CBF)	51
<u>6 HVA BØR REDD INNEHOLDE?</u>	<u>53</u>
<u>7 LITTERATURLISTE</u>	<u>56</u>
7.1 Bøker	56
7.2 Rapporter og dokumenter	56
7.3 Artikler	58
7.4 Konvensjoner og verdenserklæringen	59
7.5 Dokumenter under Klimakonvensjonen	60
7.6 FN Generelle kommentarer, resolusjoner og konkluderende bemerkninger	61
7.7 FN Dokumenter og rapporter	61
7.8 Dommer og avgjørelser	63
7.9 Nasjonal lovgivning	63
7.10 Uttalelser og avisartikler	64

1 Innledning

Global oppvarming omtales som vår tids store utfordring. Det er flere tiår siden handlinger ble satt i gang for å bremse det voksende og alvorlige problemet utslipp av drivhusgasser representerer. Vi har fått en sentral FN konvensjon, FNs rammekonvensjon om klimaendring (Klimakonvensjonen), som ligger til grunn for en rekke ulike organ. Internasjonale tiltak er satt i verk for å bremse, og etter hvert minske utslippene. Under Klimakonvensjonen har Kyotoprotokollen, som pålegger deltakernasjonene forpliktelser til å nå bestemte mål, kommet til. De fleste nasjoner, med unntak av USA, har ratifisert avtalen. Vi er nå inne i den første Kyoto-perioden, 2008- 2012, og de deltagende nasjoner er i gang med å legge planer for den neste. Etter protokollen skal industri- land¹ hovedsakelig møte sine mål ved tiltak på hjemmebane, men det er også åpnet for mekanismer der landene kan kjøpe karbonkvoter for å nå kravene. I forhandlingene frem mot en post-Kyoto avtale vil disse eksisterende mekanismene revurderes, og nye vil komme til. En av de nye mekanismene som har fått mye oppmerksomhet vil ha som hovedmål å redusere utslipp ved å bevare de tropiske regnskogene.

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg først forsøke å belyse problemene innføringen av en mekanisme mot avskoging og skogforringelse i det internasjonale klimaregimet kan medføre for urfolkene som lever i og av skogen. Hvilke eventuelle risikoer og muligheter kan Reduced Emissions from Deforestation and Degradation (REDD) føre med seg?

Deretter vil drøftelsen vise hvilken plass urfolkene har i folkeretten. Her vil noen rettigheter som er særlig aktuelle for å svare på problemstillingen drøftes nøye. Denne delen vil forsøke å vise hvorfor disse rettighetene bør ha en plass i REDD-forhandlingene.

I forbindelse med den økte oppmerksomheten omkring reduserte utslipp fra avskoging og skogforringelse hevdes det stadig at tiltakene må være umiddelbare. Dette er viktig

---

¹ Annex I land etter Klimakonvensjonen

for å skaffe erfaring.² Det er allerede lansert flere fond med REDD mål. Enkelte av disse har som uttalt mål å skaffe kunnskap som REDD under Klimakonvensjonen kan bygge på. I oppgavens 5 kapittel vil noen av fondene kort presenteres, og deretter vil deres retningslinjer og språk på urfolkenes rettigheter analyseres.

Målet med de forskjellige delene av oppgaven er å skape en bakgrunn for å kunne gi en anbefaling av hva som bør være med i REDD under Klimakonvensjonen.

---

2 Se blant annet Stern (2006) s. 550

2 Avskoging i climate change regime

2.1 Utelatt så langt

Tall fra Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) viser at avskoging og skogforringelse står for omlag 17% av drivhusgassutslippene i verden.³ Dette omfanget overgås kun av utslippene fra fossilt brennstoff. Tall fra Food and Agriculture Organization (FAO) viser at ca 13 mill. hektar skog går tapt hvert år, og 96% av denne avskogingen skjer i tropiske regioner.⁴ Det er på det rene at avskoging er en av hovedkildene til drivhusgass utslippene som fører til klimaforandring, og denne forandringen vil igjen ha en negativ effekt på regnskogene. Rapporter viser at uvanlig klima påvirker regnskogene, og folkene som bor der.⁵ Det er denne onde sirkelen som gjør tiltak for å hindre at skog forsvinner til en av de viktigste post 2012 temaer.

Avskoging er ikke per i dag en del av Kyotoprotokollen eller noen av dens mekanismer. Dette skyldes at avskoging har blitt ansett for å være et for usikkert fenomen til at internasjonale tiltak kan fattes for å redusere det. Da Kyotoprotokollens mekanismer ble til dreide en del av diskusjonen seg om hvorvidt avskoging skulle tas med under Clean Development Mechanism (CDM).⁶ Denne mekanismen åpner for at Annex 1 land kan investere i prosjekter i utviklingsland, og motta såkalte CER's (Certificate Emission Reductions). På denne måten kan Annex 1 landene møte kravene som stilles til reduksjon av utslipp på hjemmebane. Avskoging ble utelatt på grunn av en rekke usikre momenter.⁷ Det er blant annet knyttet usikkerhet til hvor en «baseline» skal trekkes, det vil si graden av avskoging som ville skjedd uten CDM prosjektet. «Leakage» vil også være vanskelig å kontrollere, det vil si at reduserte utslipp fra avskoging i et geografisk område ikke har noen effekt fordi det økes i et annet. Dette kan for eksempel være vanskelig å kontrollere hvis områdene ligger i forskjellige land. Et annet argument for å begrunne utelatelse var at det ville oversvømme karbonmarkedet med billige karbon- kreditter. Dette kan gjøre markedet ustabilt. Det kan også redusere initiativet til tiltak mot utslipp fra blant annet fossilt brennstoff på nasjonalt plan for Annex 1 land.

---

3 IPCC (2007) s. 5

4 FAO (2005)a, «Key findings»

5 Indigenous And Traditional Peoples And Climate Change (2008) punkt 4.2

6 Hare (2008) s. 17 og 18

7 Stockwell (2008) s. 5

Derfor er ikke prosjekter som har til hensikt å verne skog per dags dato en del av klimaregimet.

Dette er imidlertid under endring. Avskoging ble igjen bragt inn på banen i 2005 da Costa Rica og Papa New Guinea⁸ kom med forslag om å inkludere REDD i Kyoto.⁹ Dette ledet etterhvert til utarbeidelsen av The Bali Action plan¹⁰(BAP) som ble fattet på den 13. Conference Of the Parties (til Klimakonvensjonen) i desember 2007 på Bali. Her ble partene enige om å gjøre vern av skog til en del av den neste perioden. Deltagernasjonene forsøker å enes om et program som skal redusere utslipp fra «deforestation» og «degradation» under BAP artikkel 1 b) (iii). I Decision 2/ CP. 13 fastsatte partene en tilnærmingssplan for å nå dette målet.

“Deforestation” vil bli oversatt med avskoging i denne oppgaven. FAO definerer degradation som ”Changes within the forest which negatively affect the structure or function of the stand or site, and thereby lower the capacity to supply products and/or services.”¹¹ Jeg vil bruke benevnelsen skogforringelse om degradation i oppgaven, som også er det ordet norske myndigheter har tatt i bruk.

2.2 REDD

REDD er en betegnelse som står for: Reduced Emissions from Deforestation and Degradation (in developing countries). Per i dag finnes det allerede flere ulike fondsbaserte tiltak i verden som søker å redusere utslipp fra avskoging og skogforringelse. I denne oppgaven vil betegnelsen REDD referere til det nye programmet medlemslandene til Klimakonvensjonen og Kyotoprotokollen utarbeider for en post- Kyoto periode, så fremt ikke noe annet går frem av teksten.

Formålet med REDD er blant annet å gi utviklingsland et alternativ til skoghugst og forringelse. Et av hovedmålene kan derfor sies å være å skape en verdi i skogen som den står. For å redusere utslippene fra skogbasert industri trenger utviklingslandene ressurser og teknisk assistanse fra industri-land. Per i dag er det ikke bestemt hvorvidt disse ressursene skal oppdrives fra fondsbaserte løsninger, eller om de sparte utslippene

---

⁸ På vegne av Coalition for Rainforest Nations

⁹ COP 11. Montréal, Canada. 28 november til 9 desember, 2005

¹⁰ Decision 1/CP.13

¹¹ FAO (2005)b

skal inn på karbonmarkedet. Det finnes argumenter for og imot begge løsningene. Fondsbaserte løsninger støttes av at I-land i hovedsaklig bør redusere sitt utslipp på hjemmebane. Dette gjenspeiles i Kyotoprotokollen.¹² De tildels store svingningene i markedet kan også utgjøre en trussel for de som må legge om levesettet på det lokale plan i avskogingstiltak. En nedgang i markedet vil ramme disse menneskene hardest. Dette vil være en risiko i en topp- ned gjennomføring av mekanismen. Men motstandere av denne finansieringsmåten mener fond ikke er egnet til å oppdrive nok ressurser.¹³ De hevder at den eneste måten å gjøre dette på er å gi tiltakene en verdi utover det de har i seg selv for i-landene.

En vellykket REDD mekanisme skal også ta sikte på å bevare biologisk mangfold, respektere de lokale samfunnene og urbefolkningenes rettigheter og sørge for likedeling av de finansielle goder en mekanisme vil gi. Disse siste målene er uttalte ønsker fra Klimakonvensjonens fora.¹⁴ Til nå har hovedfokus i den internasjonale debatten dreiet seg om metodiske og finansielle problemer. Dette har til en viss grad overskygget den siden ved en slik mekanisme som vil berøre rettigheter. Retningslinjene for hvordan finansieringen skal nå frem dit den trengs er heller ikke utførlig debattert. Her vil det være vanskelige linjer mellom statssuverenitet og hvilke forpliktelser en REDD mekanisme må forlange for å være effektiv.

Det finnes forskjellige årsaker som driver avskoging og skogforringelse. Disse kan deles i direkte og indirekte årsaker. For at et REDD tiltak skal være effektivt må det adressere både de direkte og indirekte årsakene. Eksempler på disse to kategoriene kan være henholdsvis skoghugst og hugst for endring av landbruk (direkte), og befolkningsvekst, ønske om økonomisk vekst, usikker eiendomsrett (indirekte) osv. Avskoging foregår i land på forskjellige kontinenter og drivkreftene, både de direkte og indirekte, bak avskoging kan være helt ulike fra land til land. Dette viser kompleksiteten som ligger i å lage en mekanisme fleksibel nok til å kunne tilpasses de mange ulike behovene og utfordringene som finnes i de ulike utviklingslandene. Et illustrerende eksempel kan være en sammenligning mellom Asia og Latin- Amerika. I Asia er noen av de direkte årsakene til avskoging kommersiell hugst og rydding av skog for å dyrke

---

¹² Kyotoprotokollen artikkel 12 3. (b)

¹³ Australia IFCI (2009)

¹⁴ United Nations, Department of Public Information, News and Media Division (2008)

plantasjer. Produksjon av palmeolje har ført til rydding av skogsområder i stor skala, særlig i Indonesia. De underliggende faktorene til avskoging i Asia er spesielt korrupsjon og regjeringsstøtte til plantasjer. Dårlig lovhåndhevelse er også en viktig faktor. I Latin- Amerika utgjør skogrydding for beitemark til kveg, veibygging og småbruk hovedsaklig årsakene til avskoging. De indirekte grunnene er blant annet befolkningsvekst og usikkerhet angående eiendomsrett. Utviklingen av en miljømekanisme som skal ta høyde for så vidt forskjellige årsaker er mildt sagt en stor utfordring.

En viktig faktor for at REDD skal fungere vil være varighet («Permanence»). Dette er samtidig et vanskelig tema. Å ta stilling til hvordan en kontinuerlig verdi i den stående skogen kan opprettholdes er et svært viktig tema deltakernasjonene må enes om.

Det er viktig at REDD prosjektene må bero på en individuell plan for hvert enkelt land, der behov og utfordringer på det nasjonale og lokale plan behandles. Et eksempel på at man forsøker å forberede vertslandene på innføringen av REDD er World Banks Forest Carbon Partnership Facility (se punkt 5.2).

I denne oppgaven vil enkelte lands lovverk i forhold til urfolkene berøres. Det vil imidlertid ligge utenfor oppgaven å vurdere landenes lovverk for skogsektoren og økonomisk utvikling som ikke berører urfolkene. For at REDD effektivt skal kunne nå de satte mål vil det bety at enkelte lands lovverk og økonomiske oppbygging må endres. Dette er en annen komplisert side av REDD som forhandlingene må avklare.

REDD vil kunne komme i konflikt med rettigheter til områdene som blir del av et prosjekt. En annen viktig side av REDD debatten handler derfor om hvordan det kan gjennomføres uten å medføre at den rettslige tilstanden for de som lever i og av områdene blir ytterligere usikker. Tema som skal behandles utførlig her er rettighetene til urbefolkningene i denne sammenhengen.

3 Urbefolkningens rettigheter og REDD- risikoer og muligheter

3.1 Innledning

Oppgavens hovedtema er innvirkningen en mekanisme mot avskoging vil ha på urfolkene. Disse vil i oppgaven stort sett benevnes som skogsfolkene eller urbefolkningene.¹⁵

Urbefolkningene i de aktuelle skoger som REDD programmet skal innføres i vil ha en viktig rolle i utarbeidingen av REDD. Ca. 60 millioner skogsfolk er helt avhengig av skogen, og ca 350 millioner anses som svært avhengige.¹⁶ Tallene er noe varierende, men at mange vil bli berørt i de landene hvor REDD innføres er uten tvil. For at bekjempelse av avskoging skal fungere bør rettighetene til skogsfolkene ivaretas. Dette har blant annet blitt hevdet av Norges miljøvernminister Erik Solheim.¹⁷ Det har også vært gjenstand for diskusjon ved COP/MOP møter for de ratifiserende stater til Klimakonvensjonen, og det er avholdt internasjonale konferanser i regi av Non Governmental Organizations (NGOer)¹⁸. Disse rettighetene er mange og forskjellige noe som gjør at de er kompliserte å få en fullstendig oversikt over. Dette innebærer samtidig at dersom enkelte rettigheter prioriteres og andre utelates, kan dette føre til et motsatt resultat enn hva man vil oppnå.

Det er uttalt på klimamøter at REDD representerer en mulighet til å styrke og respektere urbefolkningenes rettigheter.¹⁹ Et ønske om å forme et program som ivaretar rettighetene til denne vanskeligstilte gruppen har ikke hatt like høy prioritet på agendaen tidligere. Hittil har man ikke kommet mye lenger enn å vedkjenne seg disse rettighetene, noe oppgaven vil vise. Urbefolkningene selv har uttalt at de ser svært skeptisk på REDD. Det er sagt at en REDD mekanisme som ikke ivaretar og anerkjenner urbefolkningenes rettigheter til og i skogen vil mislykkes.²⁰ Risikoene REDD fører med seg er også innrømmet i UN- REDD Programme.²¹ I det følgende skal noen av disse risikoene presenteres.

---

15 Oversettelse av «Indigenous peoples»

16 World Bank (2008) s. 15

17 Science Daily (2008)

18 F.eks. Rights, forests and climate change avholdt i Oslo oktober 2008

19 International Indigenous Peoples Forum on Climate Change (2008)

20 Representanter for urbefolkningene, lokale samfunn og involverte NGOer (2008)

21 FAO, UNDP, UNEP (2008) s. 4 og 5

3.2 Urbefolkningenes rettigheter til og i skogen

Urbefolkningene som holder til i tropiske regnskogområder er avhengige av og bruker skogen på flere måter. Det foreligger mange studier og mye litteratur om urfolkens forhold til skogen og deres forskjellige levesett. For oppgavens skyld vil det i den videre drøftelsen legges vekt på levesett som kan sies å være generelle for store deler av disse folkeslagene.

3.2.1 Grunnleggende rettigheter

Før man i det hele tatt vurderer hvordan deler av urbefolkningenes levesett kan berøres av internasjonale avskogingstiltak er det visse fundamentale rettigheter som bør være på plass. I flere av landene aktuelle for tema i denne oppgaven mangler urfolkene grunnleggende retter som for eksempel statsborgerskap.²² Dette innebærer at tilgangen på en del tjenester som helse- og skoletjeneste er fraværende, men enda viktigere for tema her; ingen mulighet for rettslig ivaretagelse av sine rettigheter.

Dette gjelder særlig for Asia og Afrika. Disse individenes rettslige stilling er svært usikker, og muligheten for å ivareta sin rett til land og ressurser ikke- eksisterende. Retten til nasjonalitet er en del av de internasjonale menneskerettene, og noe enhver har rett til, dette følger av FNs Menneskerettighetserklæring artikkel 15.

De fleste land i Sør- og Mellom Amerika anerkjenner urbefolkningene som en del av staten, og individene som statsborgere. Denne drøftelsen vil ha hovedfokus på mer spesifikke rettigheter som REDD vil kunne berøre.

3.2.2 Risikoer vedrørende tradisjonelt land, territorier og ressurser

REDD innebærer en rekke ulike tiltak for å bekjempe årsakene til avskoging og skogforringelse. Store deler av regnskogene det her er snakk om bebos av urfolk og lokale samfunn som vil merke effekten av disse tiltakene direkte på det lokale plan.

Det kan for det første være snakk om at urfolkens mulighet til å oppholde seg i tradisjonelle områder vil bli påvirket hvis disse underlegges vern. Dette finnes det eksempler på blant annet i sammenheng med naturreservater. Opprettelsen av slike reservater har lenge vært et av hovedtiltakene for å hindre at skogen forsvinner. En slik

---

²² For eksempel pygmeer i store deler av Sentral- Afrika

regulering av skogsområdene kan få konsekvenser for urfolkene. For eksempel kan opprettelsen av slike reservat føre til relokalisering av beboerne. Stammer har som følge av dette blitt drevet bort fra sine tradisjonelle land.²³

For det andre kan tiltak for å hindre avskoging også gå ut på å styrke beskyttelsen av skogene. Dette kan skje ved innføring av strengere lovverk for skogområder som allerede er reservater, og ved å styrke håndhevelsen av eksisterende lover. Dette har potensiale til å ramme de som allerede er dårligst stilt. Lover som fattes etter REDD initiativ vil dermed kunne føre til at urbefolkningene mister sin rett til tradisjonelle land. Dette kan medvirke til å snu utviklingen man har sett de siste årene, en bedring i lovfestet rett til land for urfolk, som en direkte årsak fra REDD. En annen konsekvens kan være at stammer som har kommet lengre i utviklingen av organer for rettslig ivaretagelse av sine interesser vil være bedre skikket til forhandlinger, mens mindre organiserte urfolksgrupper lettere kan miste sin rett. Begge disse utfallene representerer aktuelle faremomenter som er uønskede, og bør adresseres av en mekanisme for redusert avskoging.

Urfolkenes kollektive rettighetsperspektiv kan utgjøre en risiko. Et eksempel på dette er forsøk på å gi individer skjøte på landene for å styrke deres rettslige stilling. Dersom landet stykkes opp og hvert individ får sin del har dette vist seg å kunne få negative konsekvenser for folkene. Det blir blant annet lettere for økonomiske interessenter å legge press på individene til å selge sin del. Dette er noe av bakgrunnen for betydningen som etterhvert har blitt tillagt urfolkens kollektive perspektiv på rettigheter.²⁴ REDD kan medføre en risiko hvis ikke hensynet ivaretas.

En fjerde risiko er uklare rettsforhold til landene og områdene. Urbefolkningene i skogsområder har ofte holdt til i de samme områdene i generasjoner. Deres rett til området har derimot sjelden noen langvarig anerkjennelse, i mange tilfeller ingen. Dette gjør den juridiske eiersituasjonen til stammene svært usikre. Historien viser at sentrale myndigheter i mange land sjelden har tatt med skogsfolkens rett til områder i beregningen da det aktuelle området for eksempel kan gi en økonomisk gevinst ved

---

²³ *Conservation and mobile indigenous peoples: displacement, forced settlement, and sustainable development* (2002) s. 6 og 7

²⁴ Colchester (2007), s. 9; Document No. (ilolex): 161997PER169 para. 26

annen bruk. En av sikkerhetene man nyter ved å ha en juridisk «title» (skjøte) gjør seg gjeldende nettopp i denne situasjonen hvor myndighetene ønsker en ny regulering. Dette skjer da ved ekspropriasjon hvor man blir berettiget til kompensasjon. Svært sjelden er dette tilfelle for urfolkene som må oppgi sine landområder. Ettersom REDD innebærer at selve skogens verdi vil øke, vil dette være en økonomisk motivasjon for myndigheter til å sikre seg retten til skogsområdene. Dette er et sterkt argument for at REDD bør inneholde visse retningslinjer om urfolkenes rett til tradisjonelle områder.

Eksempler på at urfolkene ikke har en anerkjent rett til landene er mange. I dag er problemet med mangel på juridisk hjemmel til tradisjonelle landområder størst i sentral-Afrika. I Kongo, som deltar i UN- REDD Programme, eier staten alt land etter lov. Ingen folkegrupper identifiseres som «indigenous» på grunn av at ordet er et sårt tema i landet.²⁵ Kongo anerkjenner ikke urfolkenes kollektive rettighetsperspektiv i sitt lovsystem.

Usikkerheten med hensyn til eierretten er et problem for urbefolkningene i de fleste landene som vil være aktuelle i REDD sammenheng. Problemet har sin opprinnelse i den manglende anerkjennelse for skogsfolket tilbake til tiden da landene ble kolonisert/erobret, og den moderne verden kom på kollisjonskurs med folkegruppene som allerede bodde der. Dette har ført til at myndighetene ofte utelater urbefolkningen helt i den rettslige sammenheng når landets lover utformes. Selv om urfolkene skulle ha en rettslig hjemmel for eksempel på sine tradisjonelle land har det vist seg at denne retten ofte er uthult i praksis. Indonesia er et eksempel på dette. Der har stammer i stor grad rett til selvstyre, og staten har rettslig anerkjent deres tradisjonelle land. Dette er dog med vesentlige forbehold.

I enkelte av statene hvor urfolkene har fått tilkjent områder viser det seg at disse ikke svarer til de faktiske tradisjonelle områdene. Peru tjener som eksempel på dette. Her har stammene fått rett på områder som er vesentlig mindre enn de faktiske. I REDD sammenheng kan dette få store konsekvenser for urfolkene. Ettersom et oppmålt område allerede er tilkjent skogsfolket vil resten av landet, territoriene og ressursene anses som statlige, og regulerbare uten deres samtykke. Dette medfører en mulighet for

---

²⁵ Hvis enkelte folk er «indigenous» hva er da andre som også har sin opprinnelse i landet, men deltar i det moderne samfunn?

at livsviktige områder blir utilgjengelige.

Et eksempel på at myndighetene ønsker å endre utviklingen, og anerkjenne retten til skogsfolkene, er Venezuela. Landets grunnlov anerkjenner urbefolkningenes eksistens og deres rett til tradisjonelt land. Dette kommer frem i landets grunnlov²⁶ artikkel 119 hvor staten anerkjenner eksistensen av urbefolkningenes landsbyer og samfunn, og deres territorier og opprinnelige rett over landene de tradisjonelt har okkupert. Denne anerkjennelsen av urbefolkningen, og den opprinnelige retten til landene, gjør Venezuela til et foregangsland når det gjelder inntagelse av urfolkene i lovverket (blant utviklingsland). En rapport fra Forest Peoples Programme fra januar 2004 følger urfolkene i et bestemt område (Upper Caura), og deres vei for å få hjemmel på landområdene de har bebodd offisielt vedtatt.²⁷ Rapporten konkluderer med at i Venezuela ligger alt til rette for landretten kan anerkjennes. Lovverket er på plass. Problemet ligger i at myndighetenes håndhevelse av lovene mangler.

Dette kan summeres opp til fire punkter som viser situasjoner der REDD kan utgjøre en risiko for skogsområder med uavklarte rettsforhold og urbefolkning:

1. Mangel på lovverk som sikrer urfolkenes tradisjonelle rett på landområdene. Der det ikke eksisterer lovverk kan REDD medføre at statene utelater skogsfolkene helt for å sikre seg det økonomiske potensiale. Videre kan REDD i slike situasjoner bremse en positiv utvikling mot å anerkjenne områdene.
2. Lovverket eksisterer, men uthules av andre lover som åpner for statlig regulering av områdene, noe myndighetene benytter seg av. Dersom lovverket eksisterer vil REDD være et typisk tiltak som er av nasjonal interesse, og dermed gis forrang for andre rettigheter.
3. Lovverket eksisterer, myndighetene uttrykker ønske om å forbedre den rettslige stillingen til urfolkene, men dette følges ikke opp i praksis. REDD kan vedlikeholde en mangel av oppfølging fra stater som har lovverket på plass.
4. Retten til landene er anerkjent og gjennomført, men områdene som tilkjennes er mye mindre enn de reelle. REDD kan på denne måten medføre at urfolkene

---

²⁶ Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela, 24 mars 2000

²⁷ Colchester (2004)

mister tilgang til områder de tradisjonelt har brukt.

3.2.3 Hvordan påvirkes bruksretten?

Som nevnt i innledningen er ca 60 millioner urfolk helt avhengig av skogen.

Vernerestriksjoner som ulovliggjør bruk vil derfor i realiteten innebære det samme som å ulovliggjøre bosetninger, og føre til at urfolk må flytte. Typisk bruk er uttak av trevirke til bosetninger, jakt, fiske og sanking av frukt til livsopphold. Det kan også være bruk/tilgang til spirituelle plasser.

Mange av urbefolkningene med permanente bosetninger praktiserer også vekseljordbruk (svidden land farming). Denne typen jordbruk skjer ved at små skogområder ryddes for å gjøre plass til dyrking. Områdene blir stadig vekslet ut, noe som undersøkelser viser at heller kan ha en gunstig effekt på fruktbarheten til jorda, og også på skogen. Ved å bytte områdene får skogen mulighet til å gro tilbake. Denne bruken blir allikevel adressert som en av hovedårsakene til avskoging og skogforringelse i flere av nasjonene som forbereder sine REDD Readiness Project Idea Notes (R-PINs) under World Banks FCPF fond (se punkt 5.2).²⁸

Mange lokale stammer vil i tillegg til landområdene de bebor ta i bruk store områder rundt disse. Størrelsen på områdene kommer av at urfolkene stadig bytter, for eksempel jaktområder, for å sikre en bærekraftig utnyttelse. Internasjonale retningslinjer for mekanismer mot avskoging og skogforringelse som gjennomføres på et topp til bunn vis, det vil si fra regjering/myndighet og ned til det lokale nivå, kan føre til at disse tradisjonelle bruksrettene, som er utøvd av skogsfolk i generasjoner, går tapt. Dette kan for eksempel skje hvis land ilegges restriksjoner som ikke tar hensyn til urfolkenes behov. Dersom REDD gjennomføres topp-ned kan det innebære en risiko for at urbefolkningene må gi opp sine tradisjonelle livnæringsmetoder. Bruksrestriksjoner som ikke er utarbeidet i samarbeid med de lokale samfunn kan komme til å forby aktivitet som i og for seg ikke er skadelig. Disse problemene viser viktigheten av konsultasjon med urbefolkningene, og i dette tilfelle hvor nødvendig kartlegging vil være.

---

²⁸ Dette gjelder for: Panama, Guyana, Paraguay, Democratic Republic of Congo, Liberia, Ghana, Lao PDR og Vietnam. Se Cutting Corners; World Bank's forest and carbon fund fail forests and peoples (2008) s. 11

3.2.4 Kulturrettigheter

Urfolksamfunnene som lever i de geografiske områdene der REDD vil være aktuelt er meget varierende i størrelse og levesett. Dette medfører en stor kulturell diversitet. I den grad REDD berører rett til land, bruk og tilgang vil mekanismen samtidig berøre urfolkenes kultur. Dette kommer av at de nevnte rettene i stor grad har kulturell verdi i tillegg til praktisk verdi for urbefolkningene. Dersom disse rettene mistes forsvinner også grunnlaget for folkenes kultur.

Diskusjonen om urfolkene og biologisk mangfold dreier seg særlig om tradisjonell skogrelatert kunnskap. Traditional Forest Related Knowledge (TFRK) er en viktig del av mange urbefolkningers levesett og kultur. Denne kunnskapen bygger på andre prinsipper enn de man typisk forbinder med den vestlige verdens forskningsmessige tilnærming ved katalogisering og fokus på hvordan vi kan dra nytte av artenes egenskaper. I stedet er det snakk om kunnskap om oppførsel, økologi, samspillet i naturen, bærekraftig bruk, bevaring av mangfold gjennom bærekraftig bruk og sammenhenger hos arter ved en tilnærming som baserer seg på urfolkenes tilhørighet i økosystemet. Urbefolkningene formidler kunnskapen videre på en rekke forskjellige måter. Det kan dreie seg om viser, sagn, fortellinger, tradisjonelle ritualer og direkte overleveringer av informasjon som har utviklet seg gjennom generasjoner. TFRK har blitt verdsatt på grunn av den kulturelle verdien som ligger i kunnskapen, men også fordi den har en kommersiell verdi. Ettersom mange av samfunnene som innehar denne kunnskapen er meget utsatte står mye av TFRK i fare for å gå tapt.

Verdsettelsen av TFRK har blant annet kommet til uttrykk i Konvensjonen om Biologisk Mangfold (CBD). Konvensjonen inneholder flere artikler som tar for seg urfolkenes rett til TFRK (se punkt 4.7).

Her skal det gis fire eksempler på hvordan REDD kan utgjøre en risiko for TFRK hvis ikke mekanismen konstrueres riktig.

For det første vil en tvangsforflyttelse direkte påvirke TFRK fordi denne kunnskapen knytter seg til bestemte geografiske områder.

Forbud mot bruk og utnyttelse av tradisjonelle områder kan bli fremmet som tiltak mot avskoging.

For det tredje kan gjennomføringen av REDD vernetiltak føre til omlegging av urfolkenes ernæringsgrunnlag. Folkenes livsgrunnlag ligger i bruken av områdene, dersom denne bruken ulovliggjøres må matkildene erstattes. Dette vil tvinge urfolkene til å integrere seg i samfunnet, og skaffe mat på de lokale markedene. At kulturelle verdier står i fare for å gå tapt i en slik prosess er lite tvilsomt.

Et fjerde utslag er at slik kunnskap blir brukt uten urfolkenes samtykke, og at godene kunnskapen fører til beholdes av myndighetene.

3.3 Urbefolkningenes rett til representasjon og inkludering

3.3.1 Retten til «Free, Prior and Informed Consent»

Denne retten henger nøye sammen med de fleste av urfolkenes rettigheter da den krever deres involvering i planer som vil påvirke deres situasjon. Free prior and informed consent (FPIC) anses som et grunnleggende hensyn, og skriver seg fra det menneskerettslige prinsippet om selvbestemmelse.

Dette prinsippet er meget aktuelt i debatten om hvilke mulige påvirkninger REDD kan ha på urfolkenes situasjon. REDD vil kunne bryte med FPIC i alle situasjoner der urbefolkningenes rettigheter berøres, og avgjørelsene er tatt uten deres involvering. Prinsippet drøftes utførlig i kapittel 4.

3.4 Muligheter

En direkte effekt av REDD er at redusert avskoging vil sikre hjemmene til urfolkene. En effektiv mekanisme vil på denne måten sikre urbefolkningenes leveste og kultur. Den reduserte avskogingen vil være en del av tiltakene for å redusere klimaforandringene. Som nevnt tidligere har disse forandringene påvirket urfolkene hardt.

REDD har som tilleggsmål å bevare og styrke biodiversitet, noe som vil være et gode for kulturen og leveste til mange urbefolkningsgrupper.

Med de rette forutsetningene kan REDD føre til en bedret rettslig stilling for urbefolkningene. En oppklaring av rettsforhold til områdene som er aktuelle for REDD-prosjekter er et eksempel på dette.

Dersom REDD finansieringen når frem på det lokale plan vil dette kunne representere en ny inntektsmulighet. Dette er dog meget usikkert, og vil avhenge av utformingen og etterlevelsen mekanismen får.

3.5 Urbefolkningenes rettigheter hittil i forhandlingene under Klimakonvensjonen

Inntagelsen av REDD i en Post- Kyoto avtale ble fastlagt i The Bali Action Plan²⁹ som påpekt over. Urfolkenes rolle adresseres under partenes avgjørelse om REDD.³⁰ Deres rettigheter er ikke nevnt, men i preamblet omtales deres behov: «Recognizing also that the needs of local and indigenous communities should be addressed when action is taken to reduce emissions from deforestation and forest degradation in developing countries,».³¹ Urfolkenes rettigheter vil også være en del av tilleggsfordelene («co-benefits») REDD kan føre med seg.³² Et eksempel på andre relevante internasjonale konvensjoner er CBD, som har egne bestemmelser om enkelte av urfolkenes rettigheter (se punkt 4.7).

Utviklingen av REDD i klimaforhandlingene frem mot COP 15 i København skjer gjennom arbeidet i Ad Hoc Working Group on Long- term Cooperative Action under the Convention (AWG- LCA) og Subsidiary Body for Scientific and Technological Advice (SBSTA).

Ved det tredje møtet for AWG- LCA , i Accra, Ghana, ble det avholdt en workshop om REDD der det var bred enighet om at blant annet urbefolkningene, ikraft av å være «stakeholders», burde sikres deltagelse.³³ Dette ble begrunnet med effektivitetshensyn for REDD tiltakene. Det samme hensynet vil innebære at deltagelse må skje i REDD forhandlingene både på internasjonalt og nasjonalt plan. Før det fjerde møtet i Poznan lagde AWG- LCAs Chair et oppsummerende dokument som inneholder statenes ideer og forslag angående BAP artikkel 1.³⁴ Betydningen av dette dokumentet for AWG- LCAs videre arbeid understrekes i rapporten fra det fjerde møtet i Poznan.³⁵ Det ble

---

29 Decision 1/CP.13 para 1 b) (iii)

30 Decision 2/CP.13

31 Ibid preamblet siste avsnitt

32 Ibid preamblet nest siste avsnitt

33 FCCC/AWGLCA/2008/CRP.5, II Summary of discussions para. 9, 2 setning

34 FCCC/AWGLCA/2008/16/Rev.1

35 FCCC/AWGLCA/2008/17, IV Work Programme for 2009, avsnitt 25

også ønsket velkommen som et verdifullt bidrag for å fremme forhandlingene av COP 14.³⁶ Det oppsummerende dokumentet viser noen av statenes forslag³⁷ til retningslinjer for fremgangsmåte og positive tiltak i forbindelse med sosiale hensyn. Rettighetene, rollen og deltagelsen av urfolk nevnes her blant det som må adresseres. Dette viser at urfolkenes rettigheter adresseres av enkelte stater³⁸, men det har ikke lyktes AWG- LCA å enes om et fastere språk så langt.

SBSTA behandler metodiske spørsmål i forbindelse med REDD etter Decision 2/CP.13 punkt 7. I 2008 møttes SBSTA for 28 og 29 gang i tillegg til at det ble avholdt en workshop om REDD i Tokyo i juni. Fra det 28 møtet³⁹ berøres urfolkene i avgjørelsens Annex⁴⁰ under punkt 7 «Cross cutting issues» (e). Dette er kun en anerkjennelse av at urfolks vanskeligheter ved metodiske tilnærminger må vurderes nærmere. På workshopen i Tokyo⁴¹, avholdt av SBSTAs sekretariat, ble igjen urfolk nevnt under «Cross cutting issues».⁴² I avsnitt 72 heter det at «social implications» for urbefolkningene «should be taken into consideration.». SBSTA møttes for 29 gang under klimaforhandlingene på COP 14 møtet i Poznan. Fra avgjørelsen om REDD: «approaches to stimulate action»⁴³ er det verd å merke seg avsnitt 1 bokstav (c) i avgjørelsens Annex. Her anerkjennes behovet for en full og effektiv deltagelse av urfolk og lokale samfunn. Nasjonale omstendigheter skal tas med i beregningen, og det vises til internasjonale instrumenter. Formuleringen tyder på en sterkere anerkjennelse av urfolkenes interesser enn ved tidligere avgjørelser. En full og effektiv deltagelse vil være i tråd med prinsippet om FPIC (se punkt 4.6). Flere stater ville ha et klarere språk på urfolkenes rettigheter, men til stor skuffelse for representanter som kjemper for disse interessene ble dette utelatt.⁴⁴

---

36 Decision -/CP.14.

37 FCCC/AWGLCA/2008/16/Rev.1, III, C, avsnitt 53 (i)

38 Blant andre Norge, Belize, Japan, Papua New Guinea og Bolivia

39 Under Bonn Climate Change Talks 2008

40 FCCC/SBSTA/2008/L.12 Annex

41 Workshop on methodological issues relating to reducing emissions from deforestation and forest degradation in developing countries, Tokyo, Japan 25- 27 juni 2008

42 FCCC/SBSTA/2008/11 G. Cross cutting issues, nr. 3 para. 71-72

43 FCCC/SBSTA/2008/L.23

44 Tauli- Corpuz (2008)

4 Rettslig ramme for urbefolkningenes rettigheter

Internasjonale menneskerettighetene danner grunnlaget som urfolkenes rettigheter bygger videre på. Disse rettighetene er godt utarbeidet, og har en etablert plass i folkeretten. De gjelder for alle mennesker, og gir urfolkene grunnleggende retter som selvbestemmelse. Av de to konvensjonene fra 1966, Konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (ØSK) og Konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (SP), vil den siste være særlig relevant for oppgavens tema. Drøftelsen vil belyse de to konvensjonenes felles artikkel 1 og SP artikkel 27.

Forrige kapittel viste hvilken risiko REDD kan utgjøre for en del av urfolkenes rettigheter. I dette kapitlet skal disse rettighetene redegjøres for ved å vise deres rettslige grunnlag. Deretter følger en sedvanedrøftelse, og en gjennomgang av de ulike subjektene for disse rettighetene. Først skal de viktigste kildene for rettighetene som skal drøftes kort presenteres.

4.1 ILO

Konvensjon om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater fra 1989 (ILO-Konvensjonen) var lenge det eneste internasjonale instrumentet som kun regulerer urfolkenes rettigheter. Dette har ført til at konvensjonen ofte brukes som referanse i internasjonale fora som behandler urfolkenes retter.

Da konvensjonen ble vedtatt i 1989 erstattet den daværende konvensjon nummer 107 fra 1930. Den gamle konvensjonen ble revidert blant annet fordi man hadde fått et endret syn på hvilken plass urbefolkningene bør ha. Den gamle konvensjonen var formet med tanke på at urfolkene skulle tilpasses samfunnet, og at avgjørelsene angående dem skulle treffes av andre parter. Dette ble endret med den nye konvensjonen som legger opp til styre gjennom egne organer, og en integrering som ivaretar rettighetene og levesettet til urbefolkningene. Konvensjonen fra 1930 er fortsatt bindende for de ratifiserende stater.

4.2 UNDRIP

UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples⁴⁵ fra 13 september 2007 har de

---

45 A/RES/61/295

siste årene inntatt posisjonen som den viktigste anerkjennelsen av urfolks rettigheter. Deklarasjonen er resultatet av en langvarig arbeidsprosess innen FN (se punkt 4.8).

Artikkel 42 pålegger at alle FN's organer, spesialiserte organisasjoner og stater skal «promote respect for and full application of the provisions of this Declaration and follow up the effectiveness of this Declaration.»

4.3 Konvensjonen om bevaring av biologisk mangfold (CBD)

Denne konvensjonen var i likhet med Klimakonvensjonen en følge av Earth Summit i 1992. Den har som mål å sikre bevaring av biologisk mangfold, og en bærekraftig bruk av delene av naturen som utgjør mangfoldet. Et tredje mål er en rettferdig likedeling av godene som kommer fra bruken av genetiske ressurser.⁴⁶ Konvensjonens tekst inneholder artikler som berører urbefolkningenes rettigheter, og vil være relevante i en REDD sammenheng. Rettighetene som statueres i artiklene har biologisk mangfold som bakgrunnsteppe og retter seg særskilt mot dette målet. Et internasjonalt svar på avskoging og skogforringelse vil i flere sammenhenger dele mål om bevaring av biologisk mangfold. Tiltak mot avskoging vil i seg selv være med på en bevaring. Bærekraftig bruk av skogene og et forsøk på å begrense effektene av klimaforandring er også kjerneelementer i bevaring av biologisk mangfold. Da REDD ble lansert på COP 13 (under Klimakonvensjonen) ble det uttalt at REDD også kan ha positive sideeffekter som bedret biologisk mangfold, og bekjempelse av fattigdom. I preamblet til decision 2/CP.13 heter det at REDD : «may complement the aims and objectives of other relevant international conventions and agreements.». CBD vil være en av de konvensjonene det her siktes til. Under CBD er det etablert en Ad-hoc Technical Expert Group on biodiversity and climate change.

For denne oppgaven vil det relevante spørsmålet være hvilke rettigheter og verdier urfolk innehar i forbindelse med bevaring av biologisk mangfold, og hvilken betydning dette vil få i REDD sammenheng.

4.4 Retten til tradisjonelle områder, territorier og ressurser

Som det kom frem av forrige kapittel er dette en av de sentrale rettene som har ført til

---

⁴⁶ CBD artikkel 1

mye internasjonal debatt. Temaet er drøftet blant annet av diverse FN- organer, og har dannet grunnlag for en rekke litterære verk opp gjennom de siste tiårene.

4.4.1 Retten i internasjonale og regionale instrumenter og organisasjoner
I ILO- konvensjonen er det traktattekstens Part II «Land» som skal drøftes. Da konvensjonen ble til var det mye uenighet om hvordan artiklene i denne delen skulle formuleres. Ved tolkningsspørsmål taler dette for å legge vekt på ordlyden i det endelige resultatet.⁴⁷

Punkt 1 i artikkel 13 pålegger de ratifiserende stater å respektere den kulturelle og spirituelle betydningen landene og territoriene har for urfolkene, med tillegget om at det kollektive aspektet i deres forhold til landene særlig skal vektlegges. Viktigheten av å se på rettighetene til tradisjonelt land som kollektive ble nevnt under punkt 3.2.2. Den rettslige betydningen av denne bemerkningen er at staten oppfordres til å gi samfunnenes kollektive, ikke individuelle, rettigheter rettsikkerhet. Artikkel 13 definerer i punkt 2. bruken av «lands» i artikkel 15 og 16. Denne definisjonen er viktig i REDD-sammenheng. Ordet «Lands» skal forstås å også omfatte betydningen av territorier, noe som var gjenstand for en del diskusjon da teksten skulle formuleres.⁴⁸ Denne formuleringen vil inkludere hele landområdet som folket okkuperer og bruker. Dette betyr at områdene, ressursene og alle andre deler som utgjør territoriet. For REDD vil denne tolkningen være aktuell i en drøftelse av hvem som innehar rettigheter til skogen som bevares..

Det er ILO- konvensjonens artikkel 14 som er hovedbestemmelsen vedrørende land. Teksten bruker uttrykket «the rights of ownership and possession». Dette er viktig når man skal forsøke å fastslå hva retten til landene innebærer, denne drøftelsen følger nedenfor under punkt 4.4.2.

Ordlyden gir altså urfolkene rettene til landene som de tradisjonelt har okkupert, utelatelsen av territorier vil innebære at omfanget av retten i artikkel 14 snevres inn.⁴⁹ Ordlyden beskytter også retten til bruk av land som ikke er eksklusivt okkupert av urfolk. Som vist i punkt 3.2.3 vil den typiske bruken for mange av urfolkene omfatte

---

47 Ulfstein (2004) s. 12

48 Thornberry (2002) s. 351

49 Ibid s. 352

store områder de ikke bebor. Denne delen av bestemmelsen er derfor særdeles viktig for å beskytte muligheten til tradisjonell bruk. Det som må nærmere fastlegges er hva som ligger i: «traditionally had access for their subsistence and traditional activities.». Det vil være viktig å definere de tradisjonelle aktivitetene, og samtidig kriteriet om livsgrunnlag. Typiske tradisjonelle aktiviteter er redegjort for under kapittel 3. I REDD sammenheng vil det være viktig å finne ut hvilken effekt den tradisjonelle bruken har på miljøet. Aktiviteter som danner grunnlaget for eksistensen må også vurderes. Det vil i visse tilfeller kunne vise seg at bruken ikke ivaretar miljøet på en ønskelig måte. Slike konklusjoner, skulle de finne sted, bør bygge på vurderinger foretatt i samarbeid med en tredjepart (se kapittel 6). Som en følge av dette bør REDD inneholde retningslinjer for vurdering av urfolkenes tradisjonelle bruk. Dersom det skulle være nødvendig å begrense urfolkenes tradisjonelle bruk for å nå REDD mål, skal dette også bygge på undersøkelser som er foretatt med deres involvering. Etter ILO- konvensjonen vil dette følge av artikkel 14 (1) sett i sammenheng med artikkel 7 (1). Der det er snakk om å endre på bruk som danner livsgrunnlaget for urfolkene bør REDD inneholde spesifikke alternativer til bruken, og metoder for omlegging og gjennomføring.

I bestemmelsens punkt 2 pålegges myndighetene å ta nødvendige steg for å identifisere de aktuelle landene, og garantere en effektiv beskyttelse av urfolkenes retter til eierskap og besittelse av disse. Dette vil være med på å sikre deres rett mot utenforstående parter. Artikkelens formulering «steps as necessary» vil behøve en nærmere vurdering. Som kapittel 3 har vist vil det kreve tid og ressurser å lage et landregister som er nøyaktig i disse områdene. Involveringen av urfolk vil være en selvfølge. Det mest interessante ved denne delen av artikkel 14 er hvilke tiltak «effective protection» er ment å bety. Det vil i utgangspunktet ikke være nødvendig med en formell eierrett til landene dersom staten garanterer for beskyttelsen av retten. I (3) kommer det derimot frem at tilstrekkelige systemer innen nasjonal rett skal etableres for å løse disse landkravene. Det vil altså være et minstekrav at staten skal tilrettelegge for urbefolkningenes mulighet til å få beskyttelse av sine tradisjonelle land i lovverk. Det naturlige ville her vært å lage et system som kan gi folkene en tinglyst hjemmel på sine land. Dette er imidlertid ikke ansett som nødvendig for at statene skal oppfylle artikkel 14.⁵⁰

---

50 Ulfstein (2004) s. 24

Artikkel 15 går nærmere inn urfolkernes rett til de naturlige ressursene. Som vist i kapittel 2 har mye av problemene mellom stat, eller andre interessenter, og urbefolkning oppstått når det er et ønske om å utnytte ressursene i landområdene urfolkene okkuperer. Artikkel 15 (1) foreskriver at retten til ressursene skal ha en spesiell beskyttelse for å unngå slike situasjoner. Den gir i første ledd andre setning urfolkene en deltagerrett i bruken, kontrollen og bevaringen av de aktuelle ressursene, men ingen eierrett. Dette strider mot det klassiske eiendomsretten (se punkt 4.4.2).⁵¹

I en del land, blant annet Norge, er retten til enkelte spesielle ressurser forbeholdt staten. Dette forbeholdet vil gjelde for alle, og er i så måte ikke diskriminerende. Det er slike tilfeller 15 (2) retter seg mot. Viktig i dette leddet er urfolkernes rett ved utnyttelse/uttakelse av slike ressurser. De skal konsulteres for å ta rede på hvilke retter som kan komme til å bli krenket, og har rett til kompensasjon for skader de kan lide av slik utnyttelse.

UNDRIP inneholder bestemmelser som etter ordlyden vil ha en konkret relevans for urfolks situasjon i sammenheng med å hindre avskoging og skogforringelse. Ettersom dette er en politisk deklarasjon, som ikke er rettslig bindende, kan bestemmelsene i enkelte tilfeller ha en utforming som juridisk sett ikke er den beste. Skulle deklarasjonen bli inntatt i sin helhet, eller påvirke eventuelle retningslinjer REDD vil få om urfolk, er det likevel viktig å fastslå hva ordlyden i bestemmelsene regulerer (se drøftelsen under punkt 4.8 og 6).

Artikkel 26 er en sentral bestemmelse i forhold til urfolkernes eiendomsrett. Den kan sies å være UNDRIPs versjon av artikkel 14 i ILO-konvensjonen, men ordlyden i de to artiklene har visse forskjeller det er verd å merke seg. I første punkt av UNDRIP bestemmelsen heter det at «Indigenous peoples have the right to the lands, territories and resources which they have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired». Dette reiser flere viktige tolknings spørsmål. For det første må det bestemmes hva slags rett det er snakk om, denne drøftelsen følger under. Teksten er klar på hva retten skal omfatte, i de tradisjonelle områdene vil den omfatte selve landet, territoriet

---

⁵¹ Gilbert (2006) s. 105- 106

og ressursene (heretter landene). Dette betyr at ordlyden er videre enn ILO-konvensjonens artikkel 14 som bare omfatter landene. Den vide betydningen må tolkes til å dekke det kollektive aspektet av rettigheten, selv om dette ikke er eksplisitt inntatt.⁵²

Rekkevidden av dette vil kreve en nærmere drøftelse. For de tilfeller der urbefolkningene har eid landet vil spørsmålet være hvor denne eierretten har sin hjemmel. Dersom den er en del av landets lovverk og registreringssystem vil retten være ettersom. Baseres den på urbefolkningenes egne lover og sedvane er ettersomligheten og den rettslige stillingen langt mer usikker.

For det andre kan retten til landene kan også skrive seg fra besittelse. En vanlig språklig forståelse av ordet «occupied» må legges til grunn⁵³. Dette vil være å ha levd i eller oppholdt seg i det aktuelle området.⁵⁴

Den tredje måten artikkel 26 foreskriver er vanskeligere å presisere, og åpner for en videre betydning av hvilke områder retten vil gjelde. Land som er brukt eller ervervet på annen måte enn de to første alternativene vil omfatte en rekke mulige ervervelsegrunnlag. En annen bruk av landene enn eierskap eller okkupasjon vil for eksempel være bruk av hellige steder eller gravplasser. Etter ordlyden vil urfolkene dermed ha retten til disse landene. Mye taler for at visse begrensinger bør ilegges denne upresise formuleringen. I tilfeller der urfolk har delt bruken med andre lokale samfunn ville det føre til et urimelig resultat å tilkjenne urfolkene retten på disse områdene basert på artikkel 26. Sett i sammenheng med artikkel 14(1) i ILO-konvensjonen burde formuleringen antas å være en beskyttelse av rett til fortsatt bruk av tradisjonelle land, og ikke at bruk av land uten videre vil gi en rett til eierskap. I ILO-konvensjonen er det landområdene urfolkene har tradisjonelt okkupert som tilkjennes dem, det er et helt klart skille mellom disse områdene og de områdene som de ikke alene har okkupert, men hatt adgang til og brukt. Eksempler på andre ervervelsegrunnlag («otherwise acquired») kan være mange. Dette viser at en så vid ordlyd som «otherwise acquired» kan gi uheldige resultater. Det vil være en lite ønskelig løsning å belønne folkeslag som

---

⁵² Gilbert (2006) s. 108

⁵³ Wienkonvensjonen art. 31 (1.)

⁵⁴ Oxford English Dictionary

kan ha brutt menneskerettigheter for å få kontroll over landområdene ved å gi de en juridisk hjemmel på disse. Dette kan i sin ytterste konsekvens lede til at urbefolkningsgrupper vil havne i konflikt for å kontrollere områder de har delt. UNDRIP inneholder dog en skranke mot slike situasjoner i artikkel 46. Dette taler for å forstå den vide ordbruken til å gjelde alle ervervsgrunnlag som ligger innenfor artikkel 46, altså i overenskomst med menneskerettigheter. Eksempler på slike grunnlag kan være kjøp, ervervelse med visse betingelser, som at staten beholder rett til ressurser eller at områdene er tildelt med restriksjoner. De kan for eksempel ligge i et naturreservat, noe som vil begrense disposisjonsretten betraktelig.

Andre ledd av artikkelen vil være viktig når man skal forsøke å nærmere definere hva slags rett urbefolkningene skal ha (se punkt 4.4.2).

Etter tredje ledd skal statene gi rettslig anerkjennelse og beskyttelse av landene. Etter andre setning skal dette skje med respekt til sedvane, tradisjoner og de rettsforhold som skriver seg fra urfolkene. Her vil også en presisering være nødvendig. Først bør det klarlegges hva første ledd pålegger statene. En rettslig anerkjennelse vil kreve at områdene kartlegges for at det skal kunne gis hjemmel til skogsfolkene (typisk ved nedtegnning av et land cadastre). Som drøftet i kapittel 3 er dette en vanskelig og tidkrevende prosess. Igjen vil artikkel 14 av ILO- konvensjonen rette seg mot samme formål. I punkt 2 pålegges myndighetene å identifisere landene, og garantere effektiv beskyttelse av rettene til disse (se ovenfor), mens (3) krever tilstrekkelige tiltak i nasjonal lovgivning for å løse urfolkenes landkrav. Identifisering av landene vil også være nødvendig for at statene skal oppfylle artikkel 26 i UNDRIP. Hvordan en slik identifisering skal foregå bestemmes i artikkel 27. Hovedpunktene vil være at statene gjennom en åpen prosess, som vektlegger urfolkenes skikker og sedvane, skal tilkjenne retten til landene.

At landene rettslig skal beskyttes etter artikkel 26 (3) vil kreve et klart lovverk som definerer urfolkenes rett opp mot utenforstående parter. Det bør også innebære en mulighet for urfolkene til å ta rettslige skritt for å ivareta sine interesser.

Artikkel 28 statuerer retten til erstatning dersom landet urfolket tradisjonelt har brukt, okkupert eller eid konfiskeres eller reguleres til annet bruk uten folkets «free,

prior and informed consent».

Av internasjonale organisasjoner vil særlig FNs organer og spesielle mandater ha relevans. Slike mandater kan opprettes under Human Rights Council (HRC) etter mekanismen for «Special Procedures» som ble etablert av rådets forløper, The Commission on Human Rights. Den følgende gjennomgangen vil vise uttaleleser fra organene angående urfolkenes landrettigheter. Det vil ikke være plass til en uttømmende gjennomgang, i stedet vil drøftelsen vise de mest relevante avgjørelsene og uttalelsene.

Praksisen rundt artikkel 1 og 27 i SP inneholder uttalelser av betydning for urbefolkningenes rett til tradisjonelt land. Felles artikkel 1 (1) gir alle folk (peoples) rett til selvbestemmelse, og ved denne retten er de fri til å forfølge sin økonomiske, sosiale og kulturelle utvikling. Det vil bero på et tolkningsspørsmål hvordan «peoples» skal forstås. Vil det innebære at en stat kan inneholde flere folkeslag, som alle har rett til fritt å disponere over sine eiendeler, eller skal ordlyden forstås å gjelde folket som utgjør staten? Dette har vært mye diskutert i menneskerettslige fora. Det kan antas som rimelig sikkert at folk innenfor stater, for eksempel urfolk, skal forstås å ha denne retten. Dette kan blant annet slutes fra kommentarer fra 3 FN komiteer. Human Rights Committee (CCPR): «Paragraph 3[i artikkel 1], in the Committee's opinion, is particularly important in that it imposes specific obligations on States parties, not only in relation to their own peoples but vis-à-vis all peoples which have not been able to exercise or have been deprived of the possibility of exercising their right to self-determination.»⁵⁵, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD): «In order to respect fully the rights of all peoples within a State, Governments are again called upon to adhere to and implement fully the international human rights instruments...»⁵⁶ og Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR): «The Committee is concerned about the precarious situation of indigenous communities in the State party, affecting their right to self-determination under article 1 of the Covenant.»⁵⁷.

En viktig konsekvens av at artikkel 1 retter seg mot folk i flertall er at dette vil avskjære

---

⁵⁵ HRC General Comment No. 12 para. 6

⁵⁶ CERD Gen. Rec. No. 23 para. 5

⁵⁷ E/C.12/1/Add.94 para. 11

retten til å begjære sin sak behandlet av CCPR. Dette er en individuell rett etter den frivillige protokollen (Nr. 1) artikkel 1.⁵⁸

Artikkel 27 vil ikke etter ordlyden ha betydning for urfolkenes rett til land og ressurser. Den beskytter blant andre urfolkenes rett til egen kultur, språk og religion. Artikkelen må likevel forstås slik at ivaretagelse av rettene den beskytter kan komme til å måtte favne videre enn ordlyden. Dette gjenspeiler en utvikling i menneskeretten som viser at urfolkenes rett til land vil være nødvendig for ivaretagelse av kulturen.⁵⁹ Dette fremgår av General Comment no. 23 fra CCPR avsnitt 3.2: «one or other aspect of the rights of individuals protected under that article[art. 27 i SP] - for example, to enjoy a particular culture - may consist in a way of life which is closely associated with territory and use of its resources. This may particularly be true of members of indigenous communities constituting a minority.».⁶⁰ Under avsnitt 7 i samme kommentar adresseres urfolk igjen spesielt. Komiteen kommenterer at kultur manifesterer seg på mange vis, blant annet i levesett som baserer seg på naturressurser. Å sikre beskyttelsen av slike kulturelle manifestasjoner kan behøve rettslige skritt og urfolkenes deltagelse i avgjørelser som kan påvirke retten. Human Rights Committee har i sine avgjørelser kommet med kommentarer vedrørende artikkel 27 og urfolkenes rett til land. Verd å merke seg er 3 saker fra Finland.

I den første saken *Sara et al. v. Finland*⁶¹ fant komiteen etter en revurdering at saken ikke kunne fremmes, da den ikke på tilstrekkelig vis var søkt løst etter nasjonale domstoler.⁶² Ved den første vurderingen fant komiteen at veibygging kunne påvirke samenets rett etter SP artikkel 27.

Neste sak, *Länsman et al. v. Finland*⁶³, førte ikke frem. Komiteen fant at uttaket av stein fra en fjellside, og kjøringen av denne steinen gjennom land hvor samene tradisjonelt hadde holdt reinsdyr, ikke utgjorde et brudd på artikkel 27 i SP. Industrien var av en art som kun hadde en «limited impact» på samenets rett, og dette vil ikke nødvendigvis

---

58 CCPR/C/21/Rev.1/Add.5 para. 3.1

59 Gilbert (2006) s. 115

60 CCPR/C/21/Rev.1/Add.5 para 3.2

61 CCPR/C/50/D/431/1990

62 Ibid para 8.3 og 9 (b)

63 CCPR/C/52/D/511/1992

bryte med retten etter artikkel 27.⁶⁴ Komiteen la vekt på at konsultasjon hadde funnet sted.⁶⁵ Komiteen kommenterer kriteriene for at artikkel 27 kan anses brutt i forbindelse med prosjekter på urfolks områder. Effekten må være «substansial», og nekte urfolkene deres rett til å nyte deres kultur.⁶⁶ Komiteen viser i denne sammenheng til sin generelle kommentar nr. 23 avsnitt 7. At urfolkene har modernisert sine metoder vedrørende praktiseringen av sin egen kultur har ingen betydning for anvendelsen av artikkel 27.⁶⁷ CCPR kommenterer i slutten av avgjørelsen at en fremtidig stor utvidelse av aktivitetene (gruvene) kan bryte med artikkel 27.⁶⁸

I den siste av sakene, *Jouni E. Länsman et al. v. Finland*⁶⁹, finner heller ikke komiteen Finland skyldig i brudd på artikkel 27. Her var spørsmålet om skoghugst ville utgjøre et slikt brudd på samenes reinsdyr drift i området. CCPR viser til sin generelle kommentar nr. 23 7. om urfolkenes rett til beskyttelse av tradisjonelle aktiviteter som reinsdyrdrift. Videre understrekes urfolkenes «effective participation».⁷⁰ Det påpekes at samene ble konsultert under planleggingen av hugsten.⁷¹ Komiteen finner at den foretatte og den planlagte hugst ikke er av en slik skala at den bryter med artikkel 27.⁷² Ved vurderingen av en fremtidig hugst uttales det at en hugst av større skala, eller uforutsette effekter av en mer alvorlig grad kan være i strid med artikkelen. Komiteen sier også: «the State party must bear in mind when taking steps affecting the rights under article 27, that though different activities in themselves may not constitute a violation of this article, such activities, taken together, may erode the rights of Sami people to enjoy their own culture.»⁷³ Dette viser at en kumulativ effekt også må vurderes etter artikkel 27.

CERD i sin General Recommendation no. 23⁷⁴ oppfordrer FN nasjoner til å anerkjenne og beskytte urbefolkningenes rett til å eie, utvikle, kontrollere og bruke sine tradisjonelle land. Dette er den samme formuleringen som brukes i UNDRIP.

---

64 Ibid para 9.4

65 Ibid para 9.6

66 Ibid para 9.5

67 Ibid para 9.3

68 Ibid para 9.8

69 CCPR/C/58/D/671/1995

70 Ibid para 10.4

71 Ibid para 10.5

72 Ibid para 10.6

73 Ibid para 10.7

74 CERD Gen. Rec. No. 23

UN Permanent Forum on Indigenous Issues avholdt i fjor sitt syvende møte med klimaforandring som et av flere spesialtema. På det sjette møtet ble to spesialrapportører valgt til å presentere en rapport om effekten av avhjelpingstiltak mot klimaforandring på urbefolkningene. I dette dokumentet⁷⁵ vurderes effekten av slike tiltak på urfolkenes tradisjonelle land. Om urfolkenes rett til land sies det: «This relationship is the very basis of their economic, social and cultural systems, their ecological knowledge and their identities as distinct peoples.»⁷⁶ Spesialrapportørene anbefaler i avsnitt 70 at myndigheter og organisasjoner ved igangsettingen av nye mekanismer tar hensyn til urfolkene som «stakeholders», deres landrettigheter og deres bredere menneskerettigheter.

FNs Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous peoples⁷⁷ avgir årlige rapporter. Flere av disse behandler urfolks landrettigheter. I en rapport til the Commission on Human Rights⁷⁸ av 2002 peker rapportøren på problemer ved urbefolkningenes rett til land under «II. Major human rights issues confronting indigenous peoples». I avsnitt 39 omtaler han retten slik: «The right to own, occupy and use land is inherent in the self-conception of indigenous peoples and generally it is in the local community, the tribe, the indigenous nation or group that this right is vested.»

På det regionale plan er arbeidet til Organisasjonen av Amerikanske Stater (OAS) relevant i en drøftelse av urfolkenes landrettigheter. Statene har siden 1989 arbeidet med en deklarasjon om urbefolkningenes rettigheter.⁷⁹ Deklarasjonen har fortsatt status som utkast (draft)⁸⁰.

Det er under Section Five Article XXIV utkastets bestemmelser om urfolkenes rett til land befinner seg. I (1) benevnes rettighetene som «property rights and ownership rights», dette må forstås som retter tilknyttet eiendom og retter man nyter ikraft av å være eier. Videre skiller utkastet mellom rettighetene knyttet til tradisjonelt okkupert

---

⁷⁵ E/C.19/2008/10

⁷⁶ Ibid avsnitt 42

⁷⁷ Mandat under Human Rights Councils special procedures

⁷⁸ Erstattet av Human Rights Council i 2006

⁷⁹ AG/RES. 10/22

⁸⁰ GT/DADIN/doc.334/08 rev. 3

land og land som urfolkene har utnyttet ved bruk. Dette har likhetstrekk med ILO-konvensjonens artikkel 14 skille mellom eierrett og bruksrett. Rettene skal gjelde alle ressurser i de aktuelle områder. (2) foreskriver urfolkenes krav til rettslig anerkjennelse av de forskjellige rettsforholdene som måtte knytte seg til områdene. Dette skal etter andre setning innebære tinglysning og hjemmel ved skjøte. Dette er en strengere forpliktelse enn det man har funnet nødvendig etter ILO-konvensjonen, der tinglysning ikke kreves for anerkjennelse av rettene knyttet til land.

Avgjørelser fattet av Inter- American Court of Human Rights (IACHR) er etter artikkel 62 og 68 i American Convention on Human Rights (den amerikanske konvensjonen) bindende for alle medlemsland av OAS⁸¹. Den avgjørelsen som skal vies mest oppmerksomhet her er *Saramaka People v. Suriname*.⁸² Dommen finner at Suriname ikke oppfyller kravene etter den amerikanske konvensjonen, ettersom lovverket ikke anerkjenner Saramake folkets rett på tradisjonelle land. Domstolen legger sin egen praksis til grunn (jurisprudens), og viser også til FN praksis om artikkel 27 i SP (se ovenfor). Det som skiller denne dommen fra tidligere er at Suriname ikke anerkjente urfolkenes rett i det nasjonale lovverket. I de tidligere dommene som har behandlet urfolkenes rett til land og ressurser⁸³ har statene brutt den amerikanske konvensjonen ved å ikke overholde sine forpliktelser etter egne nasjonale bestemmelser.⁸⁴ I denne saken dømte den regionale domstolen Suriname etter den amerikanske konvensjonens artikkel 21 «Right to property» i lys av artiklene 1 og 27 i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Retten finner dermed at den aktuelle stammen, Saramaka, etter internasjonale menneskerettigheter har rett «to the communal territory they have traditionally used and occupied, derived from their longstanding use and occupation of the land and resources necessary for their physical and cultural survival, and that the State has an obligation to adopt special measures to recognize, respect, protect and guarantee the communal property right of the members of the Saramaka community to said territory.». Videre kommer retten frem til at rettslig beskyttelse er det som kreves for å ivareta rettighetene. Domstolen vurderer statens mulighet til å benytte seg av ressurser

---

81 Liste over medlemsland <http://www.oas.org/documents/eng/memberstates.asp>

82 Case of the Saramaka People v. Suriname

83 Se blant annet Case of Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community, para 153

84 Case of the Saramaka People. v. Suriname, para. 92

på Saramaka folkets tradisjonelle landområder. Den finner at staten kan benytte seg av ressurser dersom det ikke vil ødelegge for livsgrunnlaget til folket, og at enhver form for utnyttelse må bygge på konsultasjoner og tidlig planlegging i samarbeid med stammen. Utnyttelse som vil berøre stammens levekår i alvorlig grad kan kun skje med dennes free, prior and informed consent.⁸⁵

Uttalelsenes relevans for REDD- prosjekter er betydelig. Domstolen sier i Saramaka- avgjørelsen at: «any proposed activity that may affect the integrity of the lands and natural resources...» vil kreve Saramaka folkets effektive deltagelse⁸⁶. Som drøftelsen har vist vil REDD falle i denne kategorien. Mange av de aktuelle REDD vertslandene hører til OAS.⁸⁷ Dommen vil ha betydelig vekt i nye saker ved IACHR ettersom domstolen vektlegger sin jurisprudens sterkt.⁸⁸ Den vil også ha vekt som rettskilde i nasjonale domstoler i OAS medlemsland, i kraft av å være en dom fra en regional domstol som avsier bindende avgjørelser.

4.4.2 Hva innebærer retten?

Det finnes altså flere internasjonale instrumenter som anerkjenner urfolkenes rett til landområdene. En nærmere drøftelse av hvilke juridiske disposisjoner denne anerkjennelsen er ment å innebære vil være nødvendig. Sagt med andre ord må selve retten defineres. Er det snakk om en klassisk eiendomsrett? Eller skal retten forstås med visse begrensninger? For å finne svar på dette er det nærliggende å se hen til ordlyden i bestemmelsene i de to eneste internasjonale instrumentene som kun regulerer urfolkenes rettigheter (ILO- konvensjonen og UNDRIP). Og da vil et nytt viktig spørsmål reise seg: beskytter de samme type rett til land, territorier og ressurser?

I den klassiske eiendoms læren vil en eierrett være en negativt avgrenset rettighet der man er fri til å disponere over eiendommen innenfor de rammer lovverket stiller. Slike disposisjoner kan være avhendelse, uttak av ressurser, utleie av bruksrettigheter eller å nekte andre tilgang til eiendommen, for å nevne noen.

I ILO- konvensjonen artikkel 14 (1) uttrykkes retten slik: «The rights of ownership and

---

⁸⁵ Ibid del E.

⁸⁶ Ibid para 129, fotnote 127

⁸⁷ Eksempler på REDD aktuelle land: Bolivia, Brasil, Panama, Paraguay, Costa Rica

⁸⁸ Se for eksempel: Case of the Saramaka People. v. Suriname, para 88-91

possession». I den gamle konvensjonen (nr. 107) er ikke tillegget om besittelse med. Da denne ble revidert var det ikke meningen å svekke urfolkernes rett til tradisjonelle land. Besittelse skal derfor ikke være et alternativ til eierrett. Hva besittelse skal innebære kan synes noe uklart, men uttrykket bør forstås å skulle styrke eller understreke beskyttelsen av urfolkernes kollektive rett til å okkupere landområdene.⁸⁹ Det er også verd å påpeke at i den gamle konvensjonens tekst var landrettighetene også benevnt i flertallsformen «rights» som i den nye, dette taler for en forståelse av at «rights» i artikkel 14 (1) skal bety rettighetene som følger av eierskap, og rettighetene ved besittelse.⁹⁰ En slik forståelse av et flertall av retter som ikke er positivt avgrenset vil bringe retten etter artikkel 14 (1) på linje med klassisk eiendomsrett.

14 (1) skiller mellom rettighetene urfolkene har til land de tradisjonelt har okkupert og områder de har brukt, men ikke okkupert. Dette, i tillegg til selve ordvalget «rights of ownership and possession», taler for at retten i første sammenheng skal bety noe mer enn kun en rett til bruk.⁹¹ Formålet med bestemmelsen er å sikre urfolkene en fortsatt mulighet til å bo og bruke landene. Dette kan tale for en forståelse av at rettighetene skal være begrenset. Man ønsker med bestemmelsen å sikre livsgrunnlaget til urfolkene, det har derimot kanskje ikke vært formålet å gi en rett til alle beføyelser som følger av en eierrett i moderne samfunn. Ettersom statene ikke behøver å gi urfolkene et tinglyst skjøte på sine land vil rekkevidde av disposisjonsmuligheten kunne variere sterkt.⁹² Dersom staten velger å beholde skjøte vil urbefolkningene være avskåret fra alle disposisjoner som vil kreve dette (for eksempel salg). At artikkel 14 skal forstås slik kommer også frem av artikkel 17(2) som er en særskilt hjemmel for å gi rett til salg eller overføring av rettigheter utenfor samfunnet (noe som under normale omstendigheter kun kan gjøres av skjøteinnehaver). Samtidig vil artikkel 17(1) bety at samfunnene har en rett til å overføre landretter innad. Dette støtter også synet om at urfolkene ikke vil ha en ubegrenset rett til å disponere over eiendommene.

I FN- deklarasjonen vil rekkevidden av retten også bero på en tolkning. Artikkel 26 og

---

⁸⁹ Gilbert (2006) s. 103-104

⁹⁰ Thornberry (2002) s. 354

⁹¹ Thornberry (2002) s. 354

⁹² Se drøftelsen av ILO- konvensjonen artikkel 14 under punkt 4.4.1

27 nevner spesifikke rettigheter, og hvordan staten skal gå frem for å beskytte disse. De forholder seg derimot tause om anerkjennelsen vil kreve at hjemmelen på landene tinglyses og registreres.

Artikkel 26 (1) bruker ordet «right» i entall, dette må forstås som at urfolkene har rett til landene. Dette er en noe upresis formulering som gjør det vanskelig å konkretisere akkurat hva retten innebærer. Ledd (2) kan være til hjelp da det nevner hva slags retter de skal ha. Andre ledd gir urfolkene et bredt spekter av rettigheter.⁹³ En alminnelig forståelse av ordlyden vil innebære at andre ledd skal gi en uttømmende oppramsing av rettigheter urfolkene har til sine landområder, ettersom andre mulige retter er utelatt. Dersom ikke dette er meningen med bestemmelsen burde rettene vært nevnt som eksempler, eller et tillegg om hvorvidt oppramsingen skal være uttømmende, eller ikke, inntatt. Urfolkene har rett til å eie, bruke, utvikle og kontrollere sine landområder. Omfanget av disse landområdene kan være stort ettersom ervervsgrunnlagene er lite presise, se 4.4.1. Ettersom deklarasjonen ikke inneholder noen nærmere konkretisering av de enkelte rettene må de forstås etter vanlig språklig forståelse⁹⁴. Bruk, utvikling og kontroll over eiendommen er beføyelser som normalt inngår i en eierrett. Spørsmålet som da reiser seg er om oppramsingen er ment å begrense eierretten, eller om de skal styrke den ved særskilt å nevne disse viktige sidene. Den førstnevnte forståelsen vil bety at urfolkene skal eie sine landområder, de er frie til å bruke områdene og utvikle disse etter sine skikker, og de har kontrollen over landene, for eksempel over hvem som har adgang. De er derimot avskåret fra disposisjoner som salg eller å gi konsesjoner på uttak av ressurser. Denne oppfatningen styrkes av at deklarasjonens bestemmelser ikke krever overføring av skjøte (som de sistnevnte disposisjonene vil kreve), men kun at statene anerkjenner rettene i lovverket (26(3) «legal recognition»).

Urbefolkningenes rettigheter til land, territorier og ressurser kan etter dette sikres uten skjøte. Rettighetene må anerkjennes i statenes lovverk, og de skal innebære noe mer enn kun en rett til å oppholde seg i og bruke landene. Urfolkene skal ha rett til å kontrollere landene og utvikle disse, dette er en del av selvbestemmelsesretten. Den videre

---

⁹³ Gilbert (2006) s. 108

⁹⁴ Wienkonvensjonen art. 31 (1.)

drøftelsen vil ta for seg noen generelle hensyn som vil gjelde for urfolkene i de aktuelle REDD områdene.

Verdien av regnskoger er uvurderlig. Mangfoldet, trærnes verdi og rollen skogene spiller for en bærekraftig utvikling sørger for dette. Det er disse områdene urfolkene bebor. At visse restriksjoner for hvordan man kan bruke og utvikle disse områdene bør påligge eierne kan synes selvsagt.

Dette er et argument for å forstå rettighetene som tilkjennes urfolkene å kun omfatte rett til tradisjonelle levesett. En måte dette gjøres på er å tilkjenne folkene deres tradisjonelle land, men samtidig la landene utgjøre et naturreservat eller andre konservasjonsformer.⁹⁵

Det bør derimot ikke legges noen bånd på den tradisjonelle råderetten over landet. Urfolkenes rett til å eie, bruke, utvikle og kontrollere vil gi seg utslag i: rett til å bestemme hvem som har tilgang til områdene, rett til å bestemme eierforhold innad i samfunnet, rett til utvikling av tradisjonelle områder (bosetninger, dyrket mark osv.) og rett til tradisjonell bruk. Dette er de kollektive rettighetene over områdene, det vil også være individuelle rettigheter som urfolkene fastlegger nærmere. Dette kan dreie seg om rett til uttak av trevirke (til eget bruk), definering av jaktområder, dyrket mark og eierretter til bestemte treslag (for eksempel Brazil nut trees).

4.5 Rett ved relokalisering

4.5.1 Teksten i de to instrumentene

Som vist i kapittel 3 kan relokalisering av lokale stammer bli aktuelt når tiltak for å avhjelpe avskoging finner sted. Det er derfor nødvendig med en nærmere drøftelse av urfolkenes stilling dersom slike midler anses nødvendige for å nå REDD målene.

Artikkel 16 er ILO- konvensjonens regulering av slike tilfeller. Artikkelen angir positivt de tilfeller hvor urfolk kan relokaliseres. Sagt med andre ord skal de ikke fjernes fra sine land utover tilfellene artikkelen nevner.

Disse tilfellene defineres i artikkelens punkt 2. Dersom relokalisering «is considered

---

⁹⁵ *Conservation and mobile indigenous peoples: displacement, forced settlement, and sustainable development* (2002) s. 9

necessary as an exceptional measure...» skal denne kun finne sted med deres «free and informed consent» Disse uttrykkene krever en nøyere utdypning. Kravet om frivillig, informert samtykke drøftes nøyere under 4.6. Det heter at relokalisering må finnes nødvendig som et ualminnelig middel. Denne delen av setningen utgjør to betingelser som må oppfylles. «Considered necessary» bør forstås som at avgjørelsen skal bero på en nøyere vurdering. Før noe kan finnes nødvendig må alternative løsninger være drøftet. Uttrykket «exceptional measure» er sterkt, en vanlig forståelse av dette vil være at ingen andre metoder vil være tilfredsstillende, løsningen er «siste utvei». Dersom samtykket ikke kan oppnås, skal urfolkene fjernes med midler og prosedyrer som følger nasjonal lovgivning, noe som vil inkludere fjerning ved bruk av fysisk makt utøvet av de rette offentlige myndigheter. Dette viser at en riktig prosedyre vil være nok selv om artikkelens språk er sterkt.⁹⁶ Der det er passende skal offentlig gjennomgang som gir mulighet for representasjon for de berørte folkene finne sted. Dette må forstås som et forbud mot enhver ulovlig forflytning av folkene, og gi de rett til samme behandling som landets øvrige befolkning.

Etter tredje punkt skal urfolkene ha retten til å returnere til sine land så fort årsaken til relokaliseringen opphører.

Dersom relokaliseringen er permanent skal urfolkene tilveiebringes land av samme kvalitet, samme rettslige status, med lik mulighet for utnyttelse og utvikling. Dette kommer frem av fjerde ledd som pålegger statene sterke plikter i tilfeller der relokalisering finner sted permanent. Dette leddet viser igjen at betingelsene for å fjerne urfolkene er strenge, og må bero på en nøyere planlegging og rettferdig gjennomføring. Dette leddet vil fungere som en oppfordring for statene til å søke andre løsninger i og med at de pålegges omfattende forpliktelser dersom urfolkene relokaliseres uten returneringsmulighet.

Ledd fem lyder: «Persons thus relocated shall be fully compensated for any resulting loss or injury.»

Etter FN- deklarasjonen artikkel 10 skal ikke urfolkene flyttes fra sine land og territorier

---

⁹⁶ Thornberry (2002) s. 357

med makt. Denne første setningen markerer at UNDRIP går lengre enn ILO-konvensjonen i sin beskyttelse. Forskjellen vil være at det i ILO-konvensjonens bestemmelse åpnes for at relokalisering ved bruk av makt kan skje dersom betingelsene er oppfylt (drøftet over). I UNDRIP gjøres det ikke unntak. Det kreves videre FPIC og en avtale om rettferdig kompensasjon.

4.6 Retten til Free Prior and Informed Consent

4.6.1 Hva innebærer «free, prior and informed consent»?

For urbefolkningene i aktuelle land med tropisk regnskog vil prinsippet om «free, prior and informed consent»(FPIC) ha en viktig rolle. Kjernen i dette prinsippet er at urfolk skal konsulteres før eventuelle planer som angår deres områder og ressurser settes iverk, og ut i fra konsultasjonen gi sitt samtykke eller ikke. Dette er ment å sikre urfolkenes deltagelse i hele prosessen. Et samtykke skal ikke anses som en engangsgodkjenning, men en deltagelse i alle faser av prosjektet, og i alle avgjørelser som vil angå folket.

At samtykket skal være frivillig kan høres banalt ut, men flere eksempler viser at det brukes tvang og vold i forhandlinger med urfolk.⁹⁷ I land som har inkorporert prinsippet i lovverket vil etterlevelse i praksis være like viktig som selve lovfestelsen.

Et frivillig samtykke henger sammen med kravet om at det skal være informert. I land der FPIC er en del av lovgivningen har styresmaktene i enkelte tilfeller utnyttet urfolkenes mangel på informasjon, og skaffet seg et samtykke som bygger på falske premisser. Urbefolkningene skal få den grad av opplysning som behøves for å forstå rekkevidden og konsekvensene av prosjektet. De har også en rett til å få den tiden som skal til for å fatte en avgjørelse før prosjektene iverksettes.

Samtykke skal komme fra urfolkene som berøres av avgjørelsen. Det skal gis eller holdes tilbake etter en avgjørelse fattet etter deres sedvanerettslige metoder, så lenge disse er i overensstemmelse med internasjonale menneskerettigheter. Det er særlig viktig at alle deler av samfunnet er representert, dette kan ofte være et problem for kvinner. Med dette som grunnlag er det av betydning at urfolkenes samfunnsstruktur

---

⁹⁷ Se E/CN.4/2003/90 para. 56

respekteres. Urbefolkningene vil svært ofte se på sine rettigheter som samfunnsbaserte, det vil si kollektive. At avgjørelsen angående deres rett til land/ressurser fattes etter deres egne lover og vaner er derfor et krav. Der det eksisterer organ av en mer moderne struktur, og disse taler på vegne av det berørte folket, vil deres avgjørelse gjelde. Et samtykke behøver ikke bygge på enstemmighet, men demokratiske prinsipper. Det avgjørende er at samtykke må komme fra et hold som den berørte befolkningen anser som kompetent. Dersom samtykke avhentes hos enkeltindivider eller organ som ikke har denne posisjonen kan det danne grunnlaget for konflikt, både innad i folket, og utad, mot for eksempel myndighetene eller private parter.

Prinsippet innebærer at urfolk skal ha en rett til å være med å styre utvikling som angår dem. Dette vil kreve at de er representert på en meningsfull måte, og at de har muligheten til å utvikle egne organisasjoner for å ivareta sine rettigheter. De sentrale myndighetene skal tilrettelegge for utviklingen av slike organer. FPIC styrker urbefolkningenes rett til å bestemme over de tradisjonelle landområder, territorier og ressurser disse måtte inneholde. Samtidig er en meningsfull implementering av FPIC avhengig av at urbefolkningenes rett til deres tradisjonelle områder og ressurser anerkjennes i praksis.

4.6.2 FPICs nåværende plass i internasjonal rett

FPIC anses som et viktig prinsipp for samarbeid og involvering av urfolk. Dette følger av flere internasjonale kilder, først og fremst de to menneskerettskonvensjonene fra 1966. Etter felles artikkel 1 har alle rett til selvbestemmelse. At denne retten danner grunnlaget for retten til free prior and informed consent er hevdet fra flere hold.⁹⁸

Deler av prinsippet er bindende for de ratifiserende stater til ILO konvensjonen av 1989. Dette gjelder situasjoner etter artikkel 16 om relokalisering av urfolk. Dette fremgår av artikkelens punkt 2 som etter ordlyden stiller et krav om «free and informed consent». I artikkel 6(2), som ilegges virkning for alle konsultasjoner i forbindelse med gjennomføringen av konvensjonens artikler, skal målet med disse være å oppnå «agreement or consent to the proposed measures.». Artikkelens ordlyd fremsetter ikke et krav om FPIC, det er i denne sammenheng kun et mål. Artikkelens første ledd litra a-

---

⁹⁸ Se blant annet Gilbert (2006) s. 216

c gir retningslinjer for hvordan myndighetene skal tilrettelegge for urfolkenes mulighet til å delta i avgjørelsestaking som angår dem. Artikkel 6 (1) a har likhetstrekk med UNDRIP artikkel 19, se nedenfor.

Artikkel 7 andre setning i ILO konvensjonen foreskriver at urfolkene skal delta i «the formulation, implementation and evaluation of plans and programmes...which may affect them directly.». Dette er ikke en kodifisering av prinsippet om free, prior and informed consent, men en regel som vil kreve vektleggelse av viktige elementer i prinsippet.

Artikkel 15 om rettigheter til ressurser legger vekt på at konsultasjon skal finne sted, og at urbefolkningene skal delta i avgjørelser som påvirker deres rett til ressursene.

Free, prior and informed consent har fått en sentral plass i UNDRIP. Her skal kun de mest relevante artiklene i REDD sammenheng belyses.

Artikkel 10 fastslår at FPIC vil kreves for å kunne relokalisere urfolk. I artikkel 11 (2) pålegges det staten å gi oppreisning for kulturell, spirituell og religiøs eiendom som er fratatt uten deres FPIC.

Artikkel 19 er viktig i REDD sammenheng. Etter ordlyden skal myndighetene samarbeide med urfolkenes representative organer etter god skikk, og oppnå deres samtykke i legislative og administrative avgjørelser som berører dem.

Det er ordlyden i artikkel 32 som er nærmest å regulere prosjekter som REDD. Statene skal samarbeide og konsultere urfolkenes egne representative organer: «to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.» Som ordlyden viser er dette særlig viktig ved utnyttelse av ressurser i urfolkenes land og territorier. Dersom REDD vil frata urfolkene deres mulighet til tradisjonell bruk av skogen skal en slik slutning altså treffes i samarbeid med disse. REDD burde for slike tilfeller inneholde krav om en objektiv vurdering av urbefolkningenes bruk. Videre burde man i samarbeidet forsøke å finne løsninger som er tilpasset urfolkenes behov. Dette

understreker viktigheten av konsultasjon og samarbeid.

FPIC har i lengre tid utgjort en viktig del av retningslinjene for en rekke FN organ i deres behandling av urfolk. Både CERD og CESCER vektlegger prinsippet. CESCER har vist bekymring for at samtykke fra urfolkene ikke foreligger i sine konkluderende bemerkninger om Colombia⁹⁹ og Ecuador¹⁰⁰. I Colombia var urfolkenes tradisjonelle land ødelagt eller okkupert av olje, gruve og skogdriftskompanier.¹⁰¹ I Ecuador var det gitt konsesjoner på utnyttelse av ressurser i urfolkets områder uten at deres «full consent» forelå. Dette hadde skjedd til tross for at urfolkene også etter Ecuadors forrige grunnlov¹⁰² paragraf 84 nr. 5 skulle konsulteres om utnyttelse av deres land og ressurser.¹⁰³ CERD har vektlagt prinsippet i sin General Recommendation No. 23. I punkt 5 brukes uttrykket «free and informed consent» i forbindelse med prosjekter som vil berøre urfolkenes tradisjonelle land.

På regionalt plan har FPIC etablert en viktig stilling i flere av sakene som Inter-American Commission on Human Rights har avgjort. IACHR regner FPIC som et internasjonalt menneskerettslig prinsipp, noe som blant annet kommer frem i saken *Mary and Carrie Dann vs. United States*.¹⁰⁴ Uttalelsen i sakens punkt 130 viser at IACHR regner et informert samtykke (for endring av skjøte på tradisjonelle land) som et internasjonalt rettslig prinsipp. Dette har Kommisjonen bygget videre på i en annen dom hvor de uttaler at prinsippet også bør omfatte alle avgjørelser som vil påvirke urfolkenes rettigheter over land og ressurser.¹⁰⁵

4.6.3 FPIC og REDD

Den foregående gjennomgangen av FPIC viser hvilken betydning prinsippet har for avgjørelser som angår urbefolkningenes land og ressurser. I forhandlingene frem mot en REDD mekanisme bør urbefolkningene være meningsfullt representert for å ivareta

---

⁹⁹ E/C.12/1/Add.74

¹⁰⁰ E/C.12/1/Add.100

¹⁰¹ Ibid para. 12

¹⁰² Constitución Política de la República de Ecuador de 1998

¹⁰³ E/C.12/1/Add.100 para 12

¹⁰⁴ *Mary and Carrie Dann v. United States*

¹⁰⁵ *Maya Indigenous Communities of the Toledo district* para 142

FPIC. Mye av skepsisen rundt REDD hos de forskjellige urfolksgruppene skyldes at de ved tidligere anledninger har blitt forbigått og utelatt av forhandlinger som direkte angår dem.

For at prinsippet om FPIC skal opprettholdes i disse forhandlingene er det flere momenter som gjør seg gjeldende, og som klimaregimet bør streve mot.

En meningsfull representasjon på internasjonalt plan vil si at urfolkenes organisasjoner og NGOer som har urbefolkningenes tillit har en plass rundt bordet i forhandlingene. I dette ligger en av de store utfordringene for REDD.

En REDD mekanisme bør også inneholde forpliktelser på det nasjonale plan. Å kreve dokumentasjon på at urbefolkningen i de aktuelle skogområdene deltar i planleggingen av REDD er en effektiv måte å implementere FPIC på. En slik oppfordring kan brukes av industrilandene i samarbeidet under klargjøringen av en REDD mekanisme for å vise at man ønsker en rettighetsbasert tilnærming.

Urbefolkningene har meget varierte kulturer, og å nå frem til alle de berørte stammene vil kreve mye. For at urfolkene skal inkluderes på det lokale plan bør en REDD mekanisme inneholde en mulighet til kompetansebygging blant dem. Nøkkelmomenter vil her være å få informasjon på sitt eget språk, og tilstrekkelig informasjon.

Samtidig vil alltid risikoen for at et samtykke ikke bygger på de elementene prinsippet foreskriver foreligge. Dette kan unngås hvis planleggingen og konsultasjonen skjer i samarbeid med en tredjepart. En slik tredjepart ville kunne hatt en rolle som observatører for å forsikre at samarbeidet foregår i overenskomst med internasjonale rettslige prinsipper. Dette er en mulig løsning i REDD mekanismen.

4.7 Rett til å bevare kulturen, TFRK

4.7.1 Internasjonale bestemmelser

Urfolkenes rett til å nyte sin kultur har beskyttelse i artikkel 27 i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Konvensjonen og dens rekkevidde for urfolkenes rett til land er drøftet nærmere under 4.4.1. At artikkelen er gitt en slik dobbel betydning i

menneskeretten har størst betydning for urfolkenes landrett. I forhold til urfolkenes kultur vil ordlyden være dekkende uten et behov for utvidende tolking.

ILO- konvensjonens artikkel 23 er også relevant for urfolkenes kulturelle rettigheter. Artikkelen har en økonomisk vinkling, og legger vekt på de sider av urfolkenes kultur som også utgjør deres levegrunnlag. Etter (1) andre setning skal myndighetene styrke og promotere disse rettighetene.

Artikkel 31 i UNDRIP beskytter et bredt spekter av kulturelle verdier og tradisjonell kunnskap hos urbefolkningene. Deres rett uttrykkes slik: «Indigenous peoples have the right to maintain, control, protect and develop...». Dette fastslår urfolkenes rett til å praktisere kultur, tradisjonell kunnskap og vitenskap. I (1) andre setning gis samme rett i forbindelse med deres intellektuelle eiendom. Det vil særlig være retten til å bevare og utvikle kulturen og kunnskapen som kan kreve tilretteleggelse ved gjennomføring av REDD tiltak. Hvordan statene skal gå frem for å sikre de nevnte rettighetene presiseres ikke i artikkelen. (2) foreskriver kun at i samarbeid med skogsfolkene skal statene sørge for effektive grep for å anerkjenne og beskytte disse. Dette vil etter en normal forståelse bety at rettighetene beskyttes i nasjonalt lovverk.

En rettslig beskyttelse er også det konvensjonsteksten i CBDs artikkel 8 j) anbefaler. I CBD er dette den sentrale artikkelen som berører urbefolkningene. I REDD sammenheng vil bestemmelsen få betydning i den grad den oppfordrer statene til å beskytte urfolkenes kultur. Den kan også være aktuell der man vil bruke urbefolkningenes lokale kunnskap i utformingen av REDD tiltak. Statene skal så langt som mulig og hensiktsmessig: «Subject to its national legislation, respect, preserve and maintain...» urfolkenes tradisjonelle kunnskap. Som det går frem av teksten er dette et forholdsvis omfattende krav. Deltagerstatene skal rapportere om implementeringen av artikkel 8 og relaterte bestemmelser.

Artikkel 8 setter som betingelse at den tradisjonelle kunnskapen er relevant for bevaring

og bærekraftig bruk av biodiversitet. Dette har sitt grunnlag i formålet med konvensjonen, og vil innebære en begrenset rekkevidde for artikkelen. Sammenlignet med for eksempel UNDRIP artikkel 31 vil CBD artikkel 8 j) kun beskytte visse deler av urfolkenes kultur, mens ordlyden i artikkel 31 i utgangspunktet vil favne om alle sider av kulturen og kunnskapen.

At forskjellige grupper av urbefolkningene sitter på informasjon og teknikker som kan være relevante for deler av REDD tiltak er et faktum. Etter artikkel 8 j) skal statene promotere denne kunnskapen for videre bruk med urfolkenes frivillige og informerte samtykke. At bestemmelsen vil kreve FPIC kommer frem av blant annet artikkelens «Programme of work».¹⁰⁶

Artikkel 10 c) er en viktig bestemmelse for REDD fordi den pålegger statene å beskytte tradisjonell bruk. Hvordan beskyttelsen skal finne sted fastlegges ikke, men statene skal gjøre det så langt det er mulig og hensiktsmessig, jf artikkel 10 første setning.

Som vist i kapittel 3 kan REDD føre til at stater retter tiltak mot blant annet urfolkenes tradisjonelle levesett, i stedet for å adressere de reelle driverne bak avskoging og skogforringelse. Denne drøftelsen har vist at en slik gjennomføring vil stride mot forpliktelsene under CBD. Disse forpliktelsene vil føre til at bevisbyrden for at urfolkenes levesett strider mot REDD mål bør ligge hos statene, og de bør være gjenstand for en objektiv vurdering av en tredjepart.

4.8 Rettighetenes status- sedvane?

En fullstendig sedvanedrøftelse vil av plassmessige årsaker ikke være mulig.

Et naturlige utgangspunktet for en sedvanedrøftelse er ICJ statuttene artikkel 38 (1) litra b. Denne bestemmelsen fastslår at sedvane inneholder et objektivt element (general practise), men også et subjektivt som kommer til uttrykk ved at statene må handle etter hva de oppfatter som en rettsregel (opinio juris). Når man skal drøfte en eventuell menneskerettslig sedvane vil et par viktige forhold gjøre seg gjeldende. For det første er dette et rettsområde som allerede i stor grad er regulert av konvensjoner¹⁰⁷. For det

---

106 COP 5 Decision V/16 Article 8(j) and related provisions. Programme of work on the implementation of article 8(j) and related provisions of the convention on biological diversity. General principles pt 5

107Høstmølingen (2004) s. 94

andre vil statenes praksis ha et annet perspektiv, stat- individ, og ikke som ellers i folkeretten, stat- stat. Internasjonal sedvanerett dannes ved det siste tilfellet.

For at en internasjonal sedvane som omfatter de rettigheter som her er drøftet kan sies å foreligge er det visse momenter som må oppfylles. Disse kommer frem av diverse ICJ dommer. Det har blant annet blitt slått fast at «general practice» skal forstås som «widespread acceptance»¹⁰⁸. Man antar idag at sedvane også kan skapes på andre måter enn ved staters objektive praksis omkring en spesiell hendelse utøvd med det subjektive tillegget. Sedvane kan skapes av kommunikasjon mellom stater i internasjonale organer, enten i sammenheng, eller ikke, med konkrete hendelser.¹⁰⁹

Nåværende FN spesialrapportør om urfolkenes rettigheter James Anaya hevder følgende: «It is now evident that states and other relevant actors have reached a certain new common ground about minimum standards that should govern behavior toward indigenous peoples, and it is also evident that the standards are already in fact guiding behavior.»¹¹⁰ Han mener en slik kontrollerende enighet, som stammer fra vidt aksepterte menneskerettigheter, etter moderne teori danner internasjonal sedvane.¹¹¹ Om det kan sies å eksistere en kontrollerende enighet i den grad Anaya hevder vil være gjenstand for diskusjon. Det som derimot er ettersiselig er den økte oppmerksomheten det internasjonale samfunnet har viet urfolkenes rettigheter de siste tiårene. Fra 1970- tallet og opp til i dag kan denne trenden ses i flere internasjonale og regionale organer. Som fremstillingen her har vist anerkjenner FN urbefolkningenes rettigheter i kommentarer fra forskjellige organer, og i resolusjonen som vedtar UNDRIP. Arbeidet om å nå en deklarasjon som statuerer urfolkenes rettigheter var en lang og komplisert prosess. Ved å kort redegjøre for denne kan det samtidig pekes på utviklingen av praksis vedrørende urfolkene i FN sytemet. José Martínez Cobos studier om diskrimineringen av urbefolkningene¹¹² var resultatet av en resolusjon fra Economic and Social Council i 1971.¹¹³ Dette ble hovedreferanseverket angående urfolk i FN.¹¹⁴ I 1982 ble UN Working Group on Indigenous Populations opprettet. Denne jobbet med å dele

---

108Fisheries Jurisdiction

109Shaw (2008) s. 83-84

110Anaya (2004) s. 61

111Ibid

112E/CN.4/Sub.2/1986/7

113Anaya s. 62

114Ibid

informasjon om urfolkenes situasjon og samarbeidet med styresmakter, NGOer og andre. Det var i denne gruppen arbeidet med det som skulle bli UNDRIP begynte i 1985. Gruppen endte sitt arbeid i 1994, og utkastet til resolusjonen ble overført til The Commission on Human Right (Nå HRC). Der ble det opprettet en ad- hoc arbeidsgruppe for å jobbe videre med deklarasjonen. At det tok så lang tid å enes om deklarasjonen (vedtatt av Generalforsamlingen 13. september 2007) taler i utgangspunktet mot en eventuell sedvane. Det viser at statene ikke har de samme synspunktene, noe som ikke vil dekke kravet om «general practice». Det kan derimot argumenteres for at selve prosessen som ledet frem til deklarasjonen var med på å skape en slik aksept, og at statene i dag er enige om hvilke rettigheter som bør gjelde. I forbindelse med vedtagelsen av deklarasjonen er det viktig å peke på at 143 land stemte for resolusjonen og 4 imot. Dette utelater 45 land noe som utgjør omlag 23% av medlemslandene.

Bolivia har inntatt deklarasjonen som nasjonal lovgivning. Dette gir den rettskildevikt i kraft av at teksten er nasjonal lov. Selv om flere land inntar teksten i sine lovverk fordi de føler seg bundet av den (opinio juris), vil det ikke kunne være snakk om noen «general practice» før dette gjelder for et betydelig større antall nasjoner.

Enkelte av rettighetene som statueres i deklarasjonen tilhører den bredere menneskeretten. Et eksempel er artikkel 3 om rett til selvbestemmelse som er en spesifisering for urfolk av ØSK og SP felles artikkel 1. Artiklene som enten gjenspeiler internasjonal sedvanerett eller bygger direkte på artikler i konvensjoner som ØSK og SP kan være bindende. Sedvanerett kan være bindende for alle stater i den grad den har status som internasjonal. Konvensjonene vil binde de ratifiserende statene.

FN har også fått et permanent forum om urfolkenes problemer (UNPFII) og en spesialrapportør.

Utarbeidelsen av ILO konvensjonen (1989) var med på å skape internasjonal debatt om urfolkenes rettigheter. I prosessen som ledet til konvensjonen var mange stater involvert, og teksten ble vedtatt med stort flertal av delegatene. Som fremstillingen vil vise har derimot ikke konvensjonen stor oppslutning (Se påfølgende punkt). At konvensjonen har så liten oppslutning etter så mange år taler i mot en eventuell

sedvane.

Drøftelsen over har vist den viktige rollen urfolks rettigheter har i det amerikanske menneskerettighetssystemet. IAHR (Domstolen) viser gjennom sin jurisprudens at den anser urfolks rettigheter som en del av de internasjonale rettighetene. Domstolen drøfter ikke hvorvidt den anser disse rettighetene som internasjonal sedvane. Den bygger sine avgjørelser på konvensjoner som SP og ILO. IACHR har heller ikke eksplisitte uttalelser om en regional sedvane. I avgjørelsen *Saramaka v. Suriname* viser domstolen som tidligere nevnt at urfolkenes rettigheter ikke vil avhenge av nasjonalt lovverk. Begrunnelsen for dette er en sammenholdelse av regionale regler med internasjonale rettigheter (se 4.4.1). Det må derfor forstås som en utvidende tolkning av artikkel 21 i den amerikanske konvensjonen, og ikke som en følge av sedvanerettslige regler. Utviklingen videre vil være interessant ettersom denne avgjørelsen tyder på at domstolen etterhvert vil kunne basere sine avgjørelser på sedvane. Det vil derimot tale mot en eventuell regional sedvane at OAS statene ikke klarer å enes om en deklarasjon.

Andre regioner (som har en betydelig urbefolkning) kan ikke vise til den samme trenden. En slik slutning støttes av FNs spesialrapportørs rapport fra 2006¹¹⁵, som blant annet behandler staters inkludering av urfolks rettigheter i nasjonalt lovverk. I avsnitt 11 og 12 behandles Asia og Afrika. Om Afrika uttaler rapportøren: «On the African continent, only a handful of States have recognized the existence of indigenous populations on their territory.». Dette støttes også av en FPP¹¹⁶ rapport og av Asian Development Bank¹¹⁷.

Denne drøftelsen har forsøkt å vise at urfolkenes rettigheter i dag adresseres i større grad av det internasjonale samfunnet enn tidligere. Det foreligger likevel ikke annet enn en etterviselig økt bevissthet. For at UNDRIP skal innta status som sedvane kreves noe mer. Når denne gjennomgangen sammenholdes med ICJ statuttene artikkel 38 (1) litra b, og den nevnte praksis fra ICJ domstolen, vil det være vanskelig å slutte at en internasjonal sedvane eksisterer. Hverken det objektive eller det subjektive kravet kan sies å foreligge i tilstrekkelig grad på det internasjonale plan.

115E/CN.4/2006/78

116Colchester (2007) s. 11

117Asian Development Bank (1998) s. 5

4.9 Rekkevidden av konvensjonene

ILO- konvensjonen er kun bindende for de 20 land som har ratifisert teksten. Den har likevel fått en viktig plass, ettersom den over lengre tid har vært den eneste traktaten som eksklusivt dreier seg om urbefolkningenes rettigheter. Dette har vist seg blant annet ved at FN, IAHR, og flere nasjoner som ikke har ratifisert, bruker konvensjonen som referanse i saker angående urfolkens rett.

Etter konvensjonens artikkel 38 (1) vil traktaten være bindende for de ratifiserende stater. Dette vil inkludere flere aktuelle vertsland for REDD ettersom konvensjonen har bred oppslutning i Latin- Amerika.¹¹⁸ Alle ILOs konvensjoner må ratifiseres i sin helhet uten reservasjoner. Etter ILOs standard skal statene forsøke å tilpasse lovverket innen det første året («bring the Convention before the authority or authorities within whose competence the matter lies, for the enactment of legislation or other action...»¹¹⁹), og avgi rapport innen det andre.¹²⁰

I motsetning til ILO-konvensjonen er CBD ratifisert av de fleste stater. Konvensjonen er bindende for de ratifiserende stater, men et overvåkende organ finnes ikke.

Forpliktelser og viktige retningslinjer for CBDs ratifiserende stater vil også komme fra COP(CBD) avgjørelser, og andre organer opprettet innen konvensjonen. Et eksempel på dette er de såkalte Akwe: Kon Guidelines¹²¹ som er resultatet av arbeidet til open ended working group on article 8j) and related provisions. Dette er frivillige retningslinjer for en vurdering av kulturelle, sosiale og miljømessige virkninger for urfolkene dersom deres hellige plasser, tradisjonelle land blir underlagt utviklingsplaner.

Det er artiklene i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter som vil gi størst beskyttelse for urfolkens rett til land. Med unntak av 29 land er konvensjonen ratifisert av alle stater i verden. 9 av de 29 har signert. Flere av rettighetene her, blant annet retten til selvbestemmelse, anses som sedvanerett. Artikkel 27 er gjenstand for individuell klage etter tilleggsprotokollen (Nr. 1) artikkel 2.

118Aktuelle: Bolivia, Brasil, Ecuador, Peru, Venezuela m.fl.

119ILO Constitution artikkel 19 (5) b)

120ILO Constitution artikkel 19 (5) b) og c)

121Akwe: Kon Guidelines (2004)

4.10 Pliktsubjekter for rettighetene i REDD

Dette kapittelet har vist at urfolkenes rettigheter er anerkjent og beskyttet av flere internasjonale instrumenter. Det har samtidig vist at håndhevelsen av disse instrumentene, som ofte ellers i folkeretten, kan vise seg vanskelig i praksis. For at en menneskerettighetsbasert tilnærming skal legges til grunn for en REDD mekanisme, burde spørsmålet om ansvarlighet avklares nærmere. Det vil ikke være nok å etablere retningslinjer for urfolkenes interesser, dersom man ikke samtidig klarlegger partenes ansvar for at disse etterleves.

Først må rettighetssubjektene identifiseres. At urbefolkningene kan være interessesubjekter er uten tvil. Både som individer og som samfunn vil de ha en interesse av ivaretagelse av sine rettigheter. Det viktigste å fastslå er i hvilken grad de kan være påtalesubjekter, og dermed har en adgang til å rettslig forfølge krenkelser av sine rettigheter. Det finnes ingen klare eksempler på at urbefolkningsgrupper er påtalesubjekter.¹²² Det vil dermed være den individuelle klageretten som er mest aktuell. Dette vil stille medlemmer av urfolksgrupper i samme posisjon som andre individer i staten. Av de rettslige instrumentene som her er drøftet, vil adgangen til individuell klagerett etter tilleggsprotokollen (Nr. 1) til konvensjonen om sivile og politiske rettigheter være mest aktuell. Brudd på artikkel 27 kan klages inn etter denne, det kan derimot ikke brudd på artikkel 1. Fremstillingen her har imidlertid vist at disse gruppene ofte står svakere stilt i samfunnet, og muligheten for å hevde sine rettigheter kan være minimal. Grunnen til dette kan være mangel på nasjonalitet, språkbarrierer eller mangel på kunnskap om systemet. Dette viser at urbefolkningene vil ha problemer med å hevde sine interesser etter internasjonal folkerett. Organisasjoner som representerer urfolksgrupper kan til en viss grad belyse problemer og situasjoner der rettighetene brytes, men noen rolle som påtalesubjekt (i folkeretten) vil de ikke kunne innta. Vanskelighetene urfolkene vil ha med å ivareta sine rettigheter er et argument som taler sterkt for at de bør delta i utviklingen, gjennomføringen og evalueringen av en REDD mekanisme. Ettersom forhandlingene foregår på internasjonalt, nasjonalt og lokalt plan bør også urfolkene være representert på alle disse for å sikre en rettighetsbasert tilnærming. En mulighet som vil bedre grunnlaget for en slik tilnærming

---

¹²²Ruud, Morten (2002) s. 88

er å innta en klagemulighet for urfolkene i REDD mekanismen. Ved den nasjonale planleggingen av REDD tiltak vil da urfolkene få rolle som påtalesubjekt. En annen løsning vil være å kreve skogsfolkenes FPIC for REDD tiltak som vil berøre deres retter. Men selv om en FPIC løsning velges bør en klagemulighet for urfolkene opprettes innen REDD. Hovedhensynet som taler for dette er at flere REDD tiltak med overveiende sannsynlighet vil berøre urfolkene.

Rettigheter for enkelte vil skape plikter for andre. I folkeretten vil som regel staten ha rollen som pliktsubjekt. Det er staten og myndighetene i REDD deltagende land som har ansvaret for å etterleve internasjonale forpliktelser. For menneskerettigheter vil utgangspunktet være at staten har ansvar for sine egne borgere. Statene vil også ha et ansvar overfor hverandre for etterlevelse av grunnleggende menneskerettigheter. Dette vil gjelde for såkalte «erga omnes» rettigheter.¹²³

Ansvaret som påligger staten viser seg som regel ved at konvensjoner forplikter statene til å gjennomføre folkerettslige regler i nasjonal lovgivning. Aktuelle eksempler på dette vil være ILO- konvensjonen artikkel 14 (3) og CBD artikkel 8j). Slike forpliktelser vil gi individene i staten mulighet til å påberope seg brudd på folkerettslige regler innen nasjonale domstoler.

I REDD sammenheng bør statene pålegges plikt til å gjennomføre programmet i overensstemmelse med internasjonale menneskerettigheter. Dette vil inkludere rettighetene behandlet her. En slik plikt vil i utgangspunktet ikke stride med prinsippet om statlig suverenitet. Argumenter for dette er at rettighetene utgjør en del av de internasjonale menneskerettene, og at REDD deltagelse er frivillig.¹²⁴ Et sitat fra ICJ dommer Weeramantry lyder : «with human rights and humanitarian treaties, we are in a sphere which reaches far beyond the narrow confines of State sovereignty, and enters the domain of universal concern.». ¹²⁵

4.11 Oppsummering

Målet med denne delen av oppgaven har vært å vise hvilken plass rettighetene har i

---

¹²³Av plassmessige hensyn vil ikke erga omnes rettigheter drøftes nærmere i oppgaven.

¹²⁴Oppgaven må avgrenses mot dette problemet på grunn av dets omfang.

¹²⁵Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Separate opinion of judge Weeramantry. S. 647

internasjonal folkerett, og å presisere den rettslige betydningen av disse. Formålet var å finne ut hvilke standarder som er nødvendige for en hensiktsmessig ivaretagelse av urfolkenes interesser. Samtidig viser gjennomgangen rettighetenes plass, og sterke hensyn taler for at disse respekteres av det internasjonale klimasamarbeidet.

5 Sammenligning av ivaretagelsen av urbefolkningenes rettigheter i eksisterende REDD- fond

Per idag finnes det allerede flere operative fond som retter seg mot REDD aktiviteter. Denne delen av oppgaven skal forsøke å belyse hvordan disse fondene ivaretar urfolkenes rettigheter.

5.1 UN REDD Programme

UN REDD ble lansert i juni 2008, og er et samarbeid mellom FAO, UNEP og UNDP. Fondet har som mål å klargjøre land til REDD aktiviteter, og å skaffe så mye erfaring som mulig opp mot klimamøtet i København 2009. Det er forventet at landene vil ha sine National Readiness Plans klare i juni 2009. Fondet skal samarbeide med andre internasjonale initiativer.

En detaljert plan for hvordan fondet skal fungere finnes i UN REDD Framework Document fra 20. juni 2008. Her får man også innsikt i prosjektets stilling til urfolkenes rettigheter. Det kommer frem at fondet vil bygge på en menneskerettighetsbasert tilnærming, med særlig vekt på UNDP's retningslinjer angående urfolk. Det heter videre at programmet skal muliggjøre en informert involvering av nasjonale «stakeholders», spesielt skogsbaserte lokalsamfunn.

UNDP Guidelines on Indigenous Peoples Issues¹²⁶ har som formål å fokusere på urfolkenes interesser, og integrere dette inn i prosessen for operasjonsaktiviteter og programmer på det nasjonale plan. Retningslinjene peker på viktige rettigheter hos folkene, og hvor disse er beskyttet i internasjonale instrumenter. De bruker UNDRIP og ILO i tillegg til menneskerettskonvensjonene. Dette skal utgjøre rammeverket for en menneskerettighetsbasert tilnærming.¹²⁷ UN Common Understanding on the Human Rights Based Approach to Development Cooperation bør også styre programmer og utvikling.

Fremgangsmåten retningslinjene beskriver vil ivareta urfolkenes rettigheter.

Inkluderingen av UNDRIP og vektleggingen av en menneskerettighetsbasert tilnærming sikrer dette. Det som derimot kan være problematisk er mangelen på forpliktelser.

Programmet inneholder ingen klare regler om ansvar eller hva som vil kreves av

---

¹²⁶United Nations Development Group (2008)

¹²⁷ Ibid s. 24

deltakernasjonene for å sikre at sosiale hensyn ivaretas. I framework dokumentet innrømmes risikoene programmet fører med seg.¹²⁸ På den annen side fremmes mulighetene for bærekraftig utvikling for hjemmene og livsgrunnlaget til skogsfolkene som en positiv side REDD- programmet.

En gjennomgang av UN REDD- programme viser dermed at retningslinjene som legges til grunn og vektleggingen av UNDRIP er positive initiativ. Den viser derimot også at dersom programmet kun baserer sin tilnærming til urbefolkningenes risikoer på oppfordringer kan det utgjøre en fare for urfolkenes rettigheter.

5.2 FCPF

Lanseringen av World Bank Forest Carbon Partnership Facility (FCPF) har skapt mye debatt, blant annet i urbefolkningenes organisasjoner. Fondet er todelt. De to mekanismene går i korthet ut på å klargjøre stater for REDD (Readiness Mechanism), hvor statene blant annet skal utarbeide en REDD National Strategy Plan. Etterhvert er målet å innlemme landene i et karbonfond (Carbon Finance Mechanism), der de vil kunne selge sine Emission Reductions til industrilandene. FCPF har et uttalt mål om å inkludere urfolkene, blant annet blir dette vektlagt i planene vertslandene skal levere¹²⁹.

FCPF ble lansert på Bali i forbindelse med COP 13.¹³⁰ Dette førte til en rekke kritiske utsagn fra representanter for urbefolkningene.¹³¹ Mye av debatten rundt fondet har dreid seg om urbefolkningenes rettigheter. Fondet knyttes til REDD, og den rettslige diskusjonen har stor relevans for å belyse hvordan free prior and informed consent benyttes i praksis.

Det har kommet frem at under utviklingen og lanseringen av FCPF ble svært få urfolksgrupper konsultert om fondet. Dette stemmer dårlig overens med bankens uttalte mål og prinsippet om FPIC. En undersøkelse holdt av Forest Peoples Programme¹³² (FPP) i perioden oktober til desember i 2007 viser at opplysningene om FCPF ikke har nådd frem til urbefolkningene, og at konsultasjoner ikke har funnet sted. En av de spurte sier: «I have not heard about FCPF before and do not understand what it would

128 FAO, UNDP, UNEP s.4 og 5

129The Forest Carbon Partnership Facility Overview s. 7

130Launch of the Forest Carbon Partnership Facility (2007)

131Tauli- Corpuz (2007)

132Forest Peoples Programme (2008)

do exactly?». ¹³³ Banken har valgt og holde en del møter for konsultasjon med urbefolkningene, men dette skjedde etter FCPF var lansert. ¹³⁴

I rammeverket for fondet, The Charter of the Facility ¹³⁵, er det flere punkter som ikke samsvarer med urfolks rett til FPIC. Deltagelsen deres er redusert til møterett kun ved invitasjon, og de har ikke stemmerett ¹³⁶. I det samme dokumentet under Part I 3.10 Safeguards legges det vekt på konsultasjon. Det kommer frem at Bankens Safeguard Policies vil få effekt etter behov i Readiness perioden. Bankens Safeguard Policy 4.10 om urbefolkning vil altså få virkning etter hvilke Readiness aktiviteter REDD deltagende land velger etter behov. Det legges opp til at REDD deltagende land skal vurdere den sosiale og miljømessige effekten av REDD tiltak. Dette skal skje i samarbeid med berørte interessenter, men avgjørelsen ligger hos de sentrale myndigheter. I land hvor urfolkenes rettigheter har en historie med dårlig ivaretagelse kan denne handlingsplanen virke optimistisk. Etter bankens Safeguard Policy er det «broad community support» som er målet for bankens politikk om «free, prior and informed consultation». FPIC er med andre ord ikke en del av det banken vil forlange fra REDD deltagende land. Kravet om samtykke er fraværende, og erstattet av kravet om bred støtte i samfunnet.

Mot slutten av 2008 har ledelsen i Banken uttalt at de ønsker å bringe dens retningslinjer angående urbefolkninger på linje med internasjonal rett. ¹³⁷ UNDRIP kan bli en del av de nye retningslinjene. I forhold til FCPF kan det være noe sent, men det er likevel en positiv utvikling.

For REDD- mekanismen som utvikles av de ratifiserende land til Klimakonvensjonen vil lanseringen og gjennomføringen av FCPF kunne gi mye praktisk informasjon om hva den nye mekanismen vil kreve. For urfolks rettigheter vil fondet vise at suksessen avhenger av en effektiv ivaretagelse av rettigheter som retten til free, prior and informed consent. Bankens retningslinjer om urfolk foreskriver konsultasjon og samarbeid om avgjørelser, problemet ligger i å følge opp dette i praksis. Dette er en stor utfordring i

---

¹³³Forest Peoples Programme (2008) s. 8 Costa Rica respondent 2

¹³⁴The World Bank Carbon Finance Unit

¹³⁵Forest Carbon Partnership Facility (2008) Part II FCPF Charter

¹³⁶Forest Carbon Partnership Facility (2008)

¹³⁷Griffiths (2008) s. 11

seg selv, og for en REDD mekanisme post- Kyoto burde håndhevelsen av FPIC følges i samarbeid med en tredjepart.

5.3 Congo Basin Fund (CBF)

Dette fondet ble lansert i juni 2008. Det er et multi donor fond som har sin startfinansiering fra Storbritannia og Norge (£ 100 mill.). Fondets mål er noe bredere enn REDD da det også legger vekt på å bekjempe fattigdom, unngå avskoging, finne alternativer for lokale samfunn og hindre fremtidige konsesjoner på hugst.¹³⁸

Flere sider av fondets oppbygning er interessante i forhold til urfolks rettigheter. For eksempel skal fondet hindre avskoging ved kapasitetsbygging av skogforvaltningskunnskapen i landene i Congo- bassenget. Dette skal inkludere å hjelpe skogbaserte lokal samfunn til å finne bærekraftige og skogbevarende levebrød.¹³⁹

Fondet inviterer styresmakter, NGOer, private parter osv¹⁴⁰ til å komme med forslag for hvordan CBFs mål kan nås. Disse dømmes fra en rekke kriterier.¹⁴¹ Av disse kriteriene er det verd å merke seg punktet om transformasjon under nyskapelseskriteriet. «A transformative proposal could be one that improves the livelihoods of rural forest dwellers, either directly or indirectly, in ways compatible with sustainable forest management;...». Drøftelsen hittil har vist at tiltak som tar sikte på å endre urbefolkningenes levesett kan utgjøre en risiko for blant annet deres kultur. Dette taler for at CBF i retningslinjene for fondet bør sikre seg mot slike utfall. Det kommer frem av sammenhengen (blant annet ordet «improves») at meningen ikke er å påvirke skogsfolkene negativt. Et annet av kriteriene er konsultasjon med «stakeholders».

CBFs framework document går nøyere inn på prosessen for valg av prosjekter. Ved første vurderingsrunde vil imøtekommelsen av fondets generelle mål vurderes. Ved andre runde (second cut appraisal) skal prosjektenes positive påvirkning for beneficiaries og risikoer (sosiale) vurderes.¹⁴²

138African Development Bank (2008) 2.2

139 CBF brochure s. 4

140African Development Bank (2008) 2.3.6 a)

141CBF Brochure s. 8

142African Development Bank (2008) 2.3.5

Fondet skal ledes av African Development Bank (AfDB). Det er uklart om AfDBs retningslinjer for urfolkene skal gjelde, men en av grunnene til at banken ble valgt som vert for fondet er dens prosedyrer.¹⁴³

Ettersom CBF har andre hovedmål i tillegg til REDD, er muligheten for en ivaretagelse av urfolkenes interesser helt klart til stede. Det er derimot bekymringsverdig at dette fondet mangler klart språk på hvordan godene skal nå frem til de lokale samfunnene, hvordan rettigheter skal ivaretas i transformasjonsprosessen og retningslinjer for konsultasjon.

---

¹⁴³Ibid 2.1.4 andre setning

6 Hva bør REDD inneholde?

Oppgavens forskjellige deler har forsøkt gi en tilstrekkelig bakgrunn for å si noe om hva en REDD mekanisme under Klimakonvensjonen bør inneholde i forhold til urfolkenes rettigheter.

Delene har kort oppsummert vist at REDD kan bringe med seg risikoer og muligheter for urbefolkningene. Risikoene vil i en del tilfeller kunne innebære at urfolkenes rettigheter ikke ivaretas. Disse rettighetene er en del av de internasjonale menneskerettighetene. Dette taler for at en internasjonal REDD- mekanisme bør være i overensstemmelse med skogsfolkenes rettigheter, og på denne måten oppfordre stater til å ivareta sine plikter. Eksisterende REDD fond viser at urbefolkningenes deltagelse, og en rettighetsbasert tilnærming må foreligge for å unngå at de omtalte rettighetene brytes.

I det følgende skal det forsøkes å gi konkrete anbefalinger for hva REDD bør inneholde.

Det bør i REDD forhandlingene under Klimakonvensjonen åpnes for deltagelse av representanter fra urbefolkningene. Dette kan gjøres ved å etablere en arbeidsgruppe som tar for seg urfolk og klimaforandring, der folkenes representanter har en selvfølgelig plass.¹⁴⁴ Klimakonvensjonen kan også se hen til løsninger under andre konvensjoner. CBD vil her være et relevant eksempel hvor urfolkenes representanter har fått en plass i forskjellige arbeidsgrupper. En deltagelse i REDD bør skje på alle plan. Ettersom REDD- prosjekter med høy sannsynlighet vil berøre blant annet urfolkenes land bør mekanismen inneholde permanente løsninger for samarbeid. På det nasjonale og lokale plan bør stater tilrettelegge for en meningsfull representasjon. En tilstrekkelig del av REDD bidragene bør gå til dette formålet. Urbefolkningene må selv ta en del av ansvaret for å være meningsfullt representert ved å vektlegge demokratiske prinsipper. Representasjon bør skje ved opprettelsen av lokale og nasjonale organer som kan tale på vegne av de urfolkene. Alt samarbeid skal bygge på prinsippet om FPIC.

Flere hensyn taler for at REDD gjennomføres ved en menneskerettighetsbasert tilnærming. For det første den urettferdige behandlingen urbefolkningsgrupper har opplevd opp gjennom historien, i forhold til tradisjonelt land, relokalisering og brudd på

---

¹⁴⁴E/C.19/2008/10, para 82

grunnleggende rettigheter. For det andre er urfolkene blant de som har bidratt minst til klimaforandringen. For det tredje har de som regel en dårlig mulighet til å ivareta sine rettigheter. For det fjerde er sannsynligheten for at nye brudd på urfolkenes rettigheter kan finne sted i REDD prosjekter høy.

For å sikre en rettighetsbasert tilnærming bør REDD mekanismen inneholde retningslinjer om urfolk. UNDP har inntatt UNDRIP i sine retningslinjer, og World Bank jobber med å gjøre det samme. UNDRIP er et instrument som er utformet av FN, og har en naturlig plass i slike samarbeid. Drøftelsen i kapittel 4 viste at språket i UNDRIP i enkelte tilfeller er uklart. Dette taler for at UNDRIP bør utgjøre en del av REDDs retningslinjer, men at mekanismen samtidig bør inneholde enkelte klarere forpliktelser. Disse forpliktelsene vil ikke nødvendigvis binde statene i større grad, men de vil være mer rettet mot aktuelle problemer som kan oppstå i REDD- sammenheng. Forpliktelsene bør inkludere: 1) Et krav om at landene avlegger rapporter om rettsforholdene knyttet til REDD aktuelle områder, disse rapportene skal bygge på det som ovenfor ble nevnt om urfolkenes deltagelse. 2) Klare retningslinjer for vurdering av om urfolkenes levesett er i overensstemmelse med REDD- mål. Dersom enkelte sider av levesettet må begrenses skal dette skje i samarbeid med urfolkene. Det bør også vurderes av en tredjepart. 3) I REDD vil betalingene gjøres avhengig av resultatene. En rettighetsbasert tilnærming bør kreve at resultatene nås samtidig som de berørte parter rettigheter ivaretas.

Den rettighetsbaserte tilnærmingen skal være lik for alle urfolksgruppene.

For å sikre at REDD gjennomføres med disse forbeholdene bør en form for tredjepartsverifikasjon foreligge. Dette kan skje ved opprettelsen av et mandat som rapporterer til Klimakonvensjonen. Mandatets rolle bør være å vurdere i hvilken grad REDD- tiltak gjennomføres i tråd med de nevnte anbefalinger.

Anbefalingene kan oppsummeres slik:

- en mulighet for urfolk å delta i forhandlingene på alle plan
- krav om skogsfolkenes FPIC i alle tilfeller som vil berøre deres rettigheter
- en menneskerettighetsbasert tilnærming

- lik behandling av alle urfolk
- et fast språk om urbefolkningenes rettigheter
- et krav om at REDD- tiltak skjer på områder med avklarte rettsforhold
- retningslinjer for vurdering av urfolkenes levesett, og om dette strider mot REDD mål
- tredjepartsverifikasjon av at gjennomføringen av prosjektene skjer i henhold til de øvrige punktene

7 Litteraturliste

7.1 Bøker

Anaya, James. *Indigenous Peoples in International Law*. 2. utg. Oxford University Press US, 2004.

Conservation and mobile indigenous peoples: displacement, forced settlement, and sustainable development. Redigert av Dawn Chatty og Marcus Colchester. 10 volum, Berghahn Books, 2002.

Gilbert, Jérémie. *Indigenous Peoples' land rights under international law. From Victims to Actors*. Transnational Publishers, Inc. New York, 2006.

Høstmælingen, Njål. *Internasjonale Menneskerettigheter*. Universitetsforlaget, 2004.

Oxford English Dictionary. Nettversjon. <http://dictionary.oed.com/>

Ruud, Morten og Geir Ulfstein. *Innføring i Folkerett*. 2. utg. Universitetsforlaget, 2002.

Shaw, Malcolm N. *International Law*. 6. utg. New York, 2008.

Thornberry, Patrick. *Indigenous peoples and human rights*. Manchester University Press, 2002.

7.2 Rapporter og dokumenter

African Development Bank. *Framework document for the establishment of the Congo Basin Forest Fund (CBF)*. Agriculture and Agro-Industry Department, juni 2008. Tilgjengelig på: <http://www.cbf-fund.org/> [Sisert 6. april 2009]

AG/RES. 1022 (XIX-O/89) *Reports of the Inter-American Commission on Human Rights*. 18. november 1989.

Akwe: Kon Guidelines. Secretariat of the Convention on Biological Diversity. 2004. <http://www.cbd.int/doc/publications/akwe-brochure-en.pdf> [Sisert 17. mars 2009]

Asian Development Bank. *The Bank's Policy on Indigenous Peoples*. April, 1998. Revised 2006. <http://www.adb.org/IndigenousPeoples/default.asp> [Sisert 29. mars 2009]

Australia IFICI. <http://www.climatechange.gov.au/international/publications/fs-ifici.html> Oppdatert 10. mars 2009. [Sisert 12. mars 2009]

CBF Brochure. Introductory brochure. 2008. Tilgjengelig på: http://www.cbf-fund.org/site_assets/downloads/pdf/brochure2008.pdf [Sisert 6. april 2009]

COP 5 Decision V/16 Article 8(j) and related provisions. Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity at its Fifth Meeting. Nairobi, Kenya, 15 – 26 mai 2000
<http://www.cbd.int/decision/cop/?id=7158>

Document No. (ilolex): 161997PER169. *Report of the Committee set up to examine the representation alleging non-observance by Peru of the Indigenous and Tribal People's Convention, 1989 (No. 169), made under article 24 of the ILO Constitution by the General Confederation of Workers of Peru (CGTP).* 1997. Tilgjengelig på:
<http://www.ilo.org/>
[Sisert 3. april 2009]

Forest Carbon Partnership Facility. *Information Memorandum*. 13. juni 2008.
<http://wbcarbonfinance.org/Router.cfm?Page=FCPF&FID=34267&ItemID=34267&ft=DocLib&CatalogID=40801>
[Sisert 15. februar 2009]

GT/DADIN/doc.334/08 rev. 3. Working Group to Prepare the Draft American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *Eleventh meeting of negotiations in the quest for points of consensus*. Washington D.C. 30. desember 2008.

IPCC, Intergovernmental Panel on Climate Change. *Climate Change 2007: Synthesis Report, Summary for Policymakers*. 2007. http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr_spm.pdf [Sisert 4. januar 2009]

Stern, Sir Nicholas. *Stern Review*. 2006. http://www.hm-treasury.gov.uk/stern_review_report.htm [Sisert 25. januar 2009]

The Forest Carbon Partnership Facility Overview. 13. desember 2007. Tilgjengelig på:
<http://wbcarbonfinance.org/router.cfm?Page=FCPF&FID=34267&ItemID=34267&ft=DocLib&CatalogID=37239>
[Sisert 17. mars 2009]

The World Bank Carbon Finance Unit. Tilgjengelig på: <http://wbcarbonfinance.org/Router.cfm?Page=FCPF&FID=34267&ItemID=34267&ft=DocLib&ht=40948&dl=1>
[Sisert 2. februar 2009]

World Bank. *Forests Sourcebook*. 2008. Tilgjengelig på:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/NEWS/0,,contentMDK:21735529~pagePK:64257043~piPK:437376~theSitePK:4607,00.html>
[Sisert 14. februar 2009]

7.3 Artikler

Colchester, Marcus. *Beyond Tenure*. 2007.

http://www.forestpeoples.org/documents/law_hr/beyond_tenure_dft_sept07_eng.pdf

[Sisert 16. februar 2009]

Colchester, Marcus, Nalúa Silva Monterrey og Ramón Tomedes. *Protecting and encouraging customary use of biological resources: The Upper Caura: Venezuela*. Forest Peoples Programme, 2004.

http://www.forestpeoples.org/documents/conservation/ven_10c_jan04_no_pics_eng.pdf

[Sisert 18. januar 2009]

Cutting Corners; World Bank's forest and carbon fund fail forests and peoples. Dooley, Kate...[et al.]. FERN / Forest Peoples Programme, November 2008.

http://www.forestpeoples.org/documents/ifi_igo/cutting_corners_redd_nov08_eng.pdf

[Sisert 17. februar 2009]

Forest Peoples Programme. *Some views of indigenous peoples and forest-related organisations on the World Bank's 'Forest Carbon Partnership Facility' and proposals for a 'Global Forest Partnership' A global survey*. Februar 2008.

http://www.forestpeoples.org/documents/forest_issues/fcpf_ip_survey_feb08_eng.pdf

[Sisert 15. februar 2009]

Griffiths, Tom. *Seeing 'REDD'? Forests, climate change mitigation and the rights of indigenous peoples and local communities*. 1. desember 2008.

http://www.forestpeoples.org/documents/ifi_igo/seeing_redd_update_draft_3dec08_eng.pdf

[Sisert 12. februar 2009]

Hare, Bill og Kirsten Macey. *Tropical Deforestation Emission Reduction Mechanism (TDERM): A Discussion Paper*. Greenpeace International, 11. mars 2008.

<http://www.greenpeace.org/international/press/reports/TDERM-full>

[Sisert 20. januar 2009]

Indigenous And Traditional Peoples And Climate Change. Macchi, Mirjam... [et al.].

Mars 2008. http://cmsdata.iucn.org/downloads/indigenous_peoples_climate_change.pdf

[Sisert 24. mars 2009]

Stockwell, Claire, Bill Hare og Kirsten Macey. *Governing REDDD: The TDERM Triptych*. Ottawa, 2008. <http://www.iucnael.org/content/view/93/30/lang,english/>

Ulfstein, Geir. *Indigenous Peoples' Right to Land*. I: Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volum 8, 2004.

www.mpil.de/ww/en/pub/research/details/publications/institute/mpyuni/volume_8.cfm

[Sisert 23. mars 2009]

7.4 Konvensjoner og verdenserklæringen

ICJ statuttene	Statuttene for Den Internasjonale Domstol (ICJ), San Francisco, 26. juni 1945
Verdenserklæringen	FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, 11. desember 1948 Indigenous and Tribal Populations Convention ILO No. 107, Geneve, 26 juni 1957
SP	Internasjonal konvensjon om sivile og politiske rettigheter (FN). 16. desember 1966
ØSK	Internasjonal konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (FN). 16. desember 1966
Tilleggsprotokollen	Første tilleggsprotokoll til FNs konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. 16. desember 1966
Wienkonvensjonen	Wienkonvensjonen om traktatretten, Wien, 23. mai 1969
Den Amerikanske konvensjonen	American Convention on Human Rights, San José, Costa Rica, 22 November 1969
ILO- Konvensjonen	Konvensjon om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater ILO nr. 169, Geneve, 27. juni 1989
Klimakonvensjonen	FNs rammekonvensjon om klimaendring, New York, 09 mai 1992
CBD	Konvensjon om biologisk mangfold, Rio de Janeiro, 05 juni 1992
Kyotoprotokollen	Kyotoprotokollen til FNs rammekonvensjon om klimaendring, Kyoto, 11 desember 1997
ILO Constitution	http://www.ilo.org/ilolex/english/constq.htm

7.5 Dokumenter under Klimakonvensjonen

Avgjørelser

Decision 1/CP.13	Bali Action Plan
Decision 2/CP.13	Reducing emissions from deforestation in developing countries: approaches to stimulate action
Decision -/CP.14	Advancing the Bali Action Plan

Rapporter og møtedokumenter

FCCC/CP/2007/6/Add.1*	Conference of the parties, Report of the Conference of the Parties on its thirteenth session, Bali, 3 to 15 Desember 2007
FCCC/AWGLCA/2008/CRP.5	Report of the workshop on policy approaches and positive incentives on issues relating to reducing emissions from deforestation and forest degradation in developing countries; and the role of conservation, sustainable management of forests and enhancement of forest carbon stocks in developing countries, Accra, 25. August 2008
FCCC/AWGLCA/2008/16/Rev.1	Ideas and proposals on paragraph 1 of the Bali Action Plan, Revised note by the Chair, Poznan, 1 to 10 December 2008
FCCC/AWGLCA/2008/17	Report of the Ad Hoc Working Group on Long-term Cooperative Action under the Convention on its fourth session, held in Poznan from 1 to 10 December 2008
FCCC/SBSTA/2008/L.12	Reducing emissions from deforestation in developing countries: approaches to stimulate action, Draft conclusions proposed by the Chair, Bonn, 2 to 13 June 2008
FCCC/SBSTA/2008/11	Report on the workshop on methodological issues relating to reducing emissions from deforestation and forest degradation in developing countries, Tokyo, 25 to 27 June 2008
FCCC/SBSTA/2008/L.23	Reducing emissions from deforestation in developing countries: approaches to stimulate action, Draft conclusions proposed by the Chair, Poznan, 1 to 10 December 2008

7.6 FN Generelle kommentarer, resolusjoner og konkluderende bemerkninger

CCPR, General Comment No. 12	Human Rights Committee General Comment No. 12, The right to self-determination of peoples (Art.1), 13. mars 1984
CCPR/C/21/Rev.1/Add.5	Human Rights Committee General Comment No. 23: The rights of minorities (Art. 27) 8. april 1994
CERD Gen. Rec. No. 21	Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 21: Right to self-determination, (General Comments) 23. august 1996
CERD Gen. Rec. No. 23	Committee on the Elimination of Racial Discrimination, General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples, (General Comments) 18. august 1997
E/C.12/1/Add.74	Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights : Colombia, (Concluding Observations/Comments) 30. november 2001
E/C.12/1/Add.94	Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights : Russian Federation, (Concluding Observations/Comments) 12. desember 2002
E/C.12/1/Add.100	Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights : Ecuador, (Concluding Observations/Comments) 7. juni 2004
A/RES/61/295	United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples

7.7 FN Dokumenter og rapporter

FAO, UNDP, UNEP. *UN Collaborative Programme on Reducing Emissions from Deforestation and Forest Degradation in Developing Countries (UN-REDD), Framework Document*. 20. juni 2008.

FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [a] *Global Forest Resources Assessment 2005, 15 key findings*. 2005.
<http://www.fao.org/forestry/foris/data/fra2005/kf/common/GlobalForestA4-ENsmall.pdf> [Sitert 23. januar 2009]

FAO, Food and Agriculture Organization of the United Nations. [b] *Global forest resources assessment update 2005 Terms and definitions (Final version)*.
<http://www.fao.org/docrep/007/ae156e/ae156e00.htm> [Sitert 23. januar 2009]

United Nations Development Group (UNDP). *Guidelines on Indigenous Peoples' Issues*. Februar 2008. http://www.undp.org/partners/cso/indigenous/docs/UNDG_guidelines_on_Indigenous_Peoples_Issues_2008.pdf [Sitert 28. mars 2009]

E/CN.4/Sub.2/1986/7   Study of the problem of discrimination against indigenous populations. Cobo, José R. Martínez. New York, 1987.

UNPFII

E/C.19/2008/10   Impact of Climate Change Mitigation Measures on Indigenous Peoples and on Their Territories and Lands.

Special Rapporteur

E/CN.4/2003/90   Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, Rodolfo Stavenhagen, submitted in accordance with Commission resolution 2001/65. 21. januar 2003.

E/CN.4/2006/78   Report of the Special Rapporteur on the situation of human rights and fundamental freedoms of indigenous people, Mr. Rodolfo Stavenhagen. 16. februar 2006.

7.8 Dommer og avgjørelser

ICJ

Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Zeeland), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1974, p. 3.

Application of the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia), Preliminary Objections, Judgment, I.C. J. Reports 1996, p. 595.

UN Human Rights Committee

CCPR/C/50/D/431/1990 *Sara et. al v. Finland*. Communication No 431/1990 : Finland. 24/03/94.

CCPR/C/52/D/511/1992 *Länsman et. al v. Finland*. Communication No 511/1992 : Finland. 08/11/94.

CCPR/C/58/D/671/1995 *Jouni Länsman et. al v. Finland*. Communication No 671/1995 : Finland. 22/11/96.

Inter- American Court of Human Rights

Case of Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community. Judgment 31. august 2001. Series C No. 79

Case of the Saramaka People v. Suriname. Judgment 28. november 2007. Series C No. 172

Inter-American Commission on Human Rights

Mary and Carrie Dann v. United States. Case 11.140, Report No. 75/02. 27. desember 2002

Maya Indigenous Communities of the Toledo district Case 12.053, Report No. 40/04, 12. oktober 2004

7.9 Nasjonal lovgivning

Venezuelas grunnlov Constitución de la Republica Bolivariana de Venezuela, 24 mars 2000

Ecuadors tidligere grunnlov Constitución Política de la República de Ecuador de 1998

7.10 Uttalelser og avisartikler

International Indigenous Peoples Forum on Climate Change. Statement at Accra climate change talks. Accra, Ghana, 21-27 August 2008. http://www.tebtebba.org/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=31&Itemid=27
[Sitert 12. januar 2009]

Launch of the Forest Carbon Partnership Facility. Talking Points Prepared for Robert Zoellick. 11. desember 2007. <http://wbcarbonfinance.org/docs/WorldBank.pdf>
[Sitert 22.mars 2009]

Representanter for urbefolkningene, lokale samfunn og involverte NGOs. *Indigenous peoples, local communities and NGOs outraged at the removal of rights from UNFCCC decision on REDD.* Poznan, 9 desember 2008.
<http://www.rainforestfoundationuk.org/Poznan5> [Sitert 10. januar 2009]

Science Daily. *Forest peoples' rights key to reducing emissions from deforestation.* Oslo, 20 oktober 2008.
<http://www.sciencedaily.com/releases/2008/10/081015110238.htm>
[Sitert 6. januar 2009]

Tauli-Corpuz, Victoria. *Statement on the Announcement of the World Bank Forest Carbon Partnership Facility.* Grand Hyatt Hotel, Bali, Indonesia, 11 desember 2007.
http://www.forestpeoples.org/documents/forest_issues/unpfii_statement_fcpf_dec07_eng.pdf [Sitert 15. mars 2009]

Tauli-Corpuz, Victoria. *International human rights day 2008: a sad day for indigenous peoples.* Poznan, Poland, 10 desember 2008. http://www.tebtebba.org/index.php?option=com_content&view=article&id=41:hr-day-2008-a-sad-day-for-indigenous-peoples&catid=51:ip-declarations [Sitert 12. januar 2009]

United Nations, Department of Public Information, News and Media Division. *'REDD'-LETTER DAY FOR FORESTS: United Nations, Norway unite to combat climate change from deforestation, spearheading new programme.* New York, 24 september 2008. <http://www.un.org/News/Press/docs/2008/envdev1005.doc.htm>

